МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0124-з
спеціальності 012 Дошкільна освіта
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
Н. А. Прошина

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент Ю. Є. Зубцова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент А. Ф. Курінна

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Прошиній Наталії Анатоліївні

1. Тема роботи: «Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі»
Керівник роботи: Зубцова Юлія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент (затверджені наказом ЗНУ від 2 квітня 2025 р. № 468-с)

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): проаналізувати психолого-педагогічні основи пізнавальних інтересів дошкільників; визначити сутність поняття «пізнавальний інтерес» та особливості його формування. Дослідити вплив навчально-ігрового середовища на розвиток пізнавальних інтересів. Дібрати методики діагностики рівня пізнавальних інтересів старших дошкільників; розробити форми і методи формування пізнавальних інтересів у закладі дошкільної освіти.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці «Доцільні форми та методи для використання», «Опис форм і методів роботи з прикладами та очікуваними результатами», діаграми та таблиці із результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Зубцова Ю.Є.	16.12.2024 р.	16.12.2024 р.
Розділ 1	Зубцова Ю.Є.	06.01.2025 р.	06.01.2025 р.
Розділ 2	Зубцова Ю.Є.	01.06.2025 р.	01.06.2025 р.
Висновки	Зубцова Ю.Є.	01.09.2025 р.	01.09.2025 р.
Додатки	Зубцова Ю.Є.	01.09.2025 р.	01.09.2025 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад-грудень	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Написання першого розділу	січень-червень	виконано
4	Написання другого розділу	червень-серпень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	вересень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 69 с., 8 таблиць , 9 рисунків, 39 джерел.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати форми, методи та засоби формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі.

Об'єкт дослідження**:** пізнавальний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: форми та методи формування пізнавального інтересу в дітей старшого дошкільного віку в освітньо-ігровому середовищі закладу дошкільної освіти.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових джерел,діагностика, педагогічне спостереження та експеримент, бесіди, опитування ,анкетування.

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні наукових знань про процес формування пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку, обґрунтуванні впливу навчально-ігрового середовище на розвиток пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення роботи полягає у створенні практично орієнтованих методичних матеріалів для формування пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі ЗДО. Запропоновані діагностичні інструменти та методичні рекомендації (форми, методи, прийоми) можуть бути безпосередньо використані педагогами для оптимізації освітнього процесу та стимулювання пізнавальної активності дошкільників.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС, РОЗВИТОК, МЕТОДИ І ФОРМИ РОБОТИ, НАВЧАЛЬНО-ІГРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ, БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ, ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

SUMMARY

Proshyna N.A. Formation of Cognitive Interests of Senior Preschool Children in a Learning and Play Environment. Zaporizhzhia, 2025. 69 p.

The qualification paper consists of an introduction, two chapters, conclusions, a list of references (39 sources, including 2 in foreign languages), and 8 appendices on 8 pages.

The research is devoted to the search, substantiation, and systematization of effective pedagogical forms, methods, and means that can be used by educators to stimulate and develop sustainable cognitive interests in senior preschool children within the learning and play environment of a preschool institution.

The aim of the research is to theoretically substantiate the forms, methods, and means of forming cognitive interests in senior preschool children in a learning and play environment.

According to the aim, the following research objectives were defined:

1. To analyze the essence of the concept of “cognitive interest”, its structure, functions, and place in the psychological and pedagogical research of domestic and foreign scientists.
2. To characterize the features of the development of cognitive interests in senior preschool children and determine their age criteria and indicators.
3. To substantiate the role and potential of the learning and play environment as a pedagogical condition for the formation of preschoolers’ cognitive interests.
4. To diagnose the current level of formation of cognitive interests in senior preschool children.
5. To systematize and substantiate the most effective forms and methods (including interactive, play-based, and research methods) of forming cognitive interests in the learning and play environment.
6. To experimentally verify the use of these forms and methods in the

practice of preschool education institutions (the research included an experimental study).

7. To summarize the research results and formulate conclusions in accordance with the defined aim and objectives.

Object of the research – cognitive development of senior preschool children. Subject of the research – forms and methods of forming cognitive interest in senior preschool children within the educational and play environment of a preschool institution.

To solve the set objectives and verify the hypothesis, the following general scientific research methods were used: theoretical (analysis, systematization, generalization) and empirical (conversation, survey, observation, comparison, pedagogical design, research).

The first chapter, "Psychological and Pedagogical Foundations of Forming Cognitive Interests in Senior Preschoolers in the Educational Environment of Preschool Institutions", provides an in-depth analysis of the essence and psychological-pedagogical principles of the studied problem, systematizes key concepts, and defines the theoretical basis of the research.

The second chapter, "Methodological Principles of Forming Cognitive Interests in Senior Preschoolers in a Learning and Play Environment", focuses on studying the current state of the problem and substantiating practical approaches. It includes diagnostics and analysis of research results and systematizes effective methodological forms.

Keywords: cognitive interest, senior preschool age, learning and play environment, forms and methods, cognitive development, preschool education.

ЗМІСТ

Вступ…… 8
Розділ 1 Психолого-педагогічні основи формування пізнавальних інтересів у старших дошкільників в освітньому просторі ЗДО……. 12
1.1 Сутність поняття «пізнавальний інтерес» та проблема формування пізнавальних інтересів дошкільників у зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях…..…… 12
1.2 Розвиток пізнавальних інтересів дошкільників…… 19
1.3 Вплив навчально-ігрового середовища на формування пізнавальних інтересів старших дошкільників……... 28
Розділ 2 Методичні засади формування пізнавальних інтересів у старших дошкільників у навчально-ігровому середовищі…… 37
2.1 Діагностика актуального рівня розвитку пізнавальних інтересів старших дошкільників…….. 37
2.2 Форми та методи формування пізнавальних інтересів старших дошкільників в навчально-ігровому середовищі……. 49
Висновки …… 55
Список використаних джерел……... 58
Додатки…… 62

ВСТУП

Соціальні, економічні та соціокультурні зміни, які на даний час відбуваються в нашому суспільстві, об’єктивно вимагають істотних змін у всій системі освіти, яка зорієнтована на входження в європейський освітній простір. У Державному стандарті дошкільної освіти зміни представлені у вигляді цільових орієнтирів, серед яких є характеристики пізнавального розвитку дитини на рівні завершення дошкільної освіти: а саме, розвиток допитливості та пізнавальної мотивації, формування пізнавальних дій, становлення свідомості та розвиток уяви і творчої активності. Без формування пізнавального інтересу реалізація визначених напрямів не є можливою. Пізнавальний інтерес є основним для розвитку пізнавальної діяльності, бо слугує мотивом для її виникнення,а також є найвищою формою прояву пізнавальної потреби в дітей.

Пізнавальний розвиток дітей – один з важливих напрямків в роботі з дітьми дошкільного віку. Кожна дитина народжується з природженою пізнавальною спрямованістю, що допомагає їй адаптуватися до нових умов своєї життєдіяльності. Поступово пізнавальна спрямованість переростає в пізнавальну активність – стан внутрішньої готовності до пізнавальної діяльності, що виявляється у дітей у пошукових діях, спрямованих на отримання нових вражень про навколишній світ. З розвитком дитини її пізнавальна активність все більше починає тяжіти до пізнавальної діяльності.

Побудова та розвиток сучасної моделі дошкільної освіти та удосконалення процесів виховання повноцінної особистості є одним з основних завдань, яке стає неможливим без прогресивних ідей педагогів та вчених, осмислення попереднього історичного досвіду, що дозволить не тільки зрозуміти діалектичну сутність процесів, а й зробити прогноз у сфері процесу генерації педагогічних інновацій.

Феномен пізнавальної діяльності як один з найважливіших факторів процесів навчання та виховання завжди в центрі уваги дослідників, оскільки

світ навколо нас стрімко розвивається, а успішна взаємодія людини та навколишнього світу можлива лише завдяки її активній діяльності та інтелектуальним здібностям.

Найбільш значущими для вивчення процесу формування пізнавального інтересу дошкільників є дослідження С. Ладивір, І. Литвиненко, Л. Назарець, В. Суржанської, Л. Терлецької, С. Якименко, в яких обґрунтовано передумови пізнавального розвитку дітей старшого дошкільного віку. В роботах науковців Є. Ільїна, В. Кравець, О. Леонтьєва, Є. Полат, С. Рубінштейна, Г. Щукіної представлено характеристики пізнавального інтересу, конкретизовано рівні його розвитку:від виникнення ситуативної зацікавленості до встановлення глибокої стійкої уваги до практичної діяльності та включення в неї. У роботах І. Карук, О. Костюк, В. Кошель, О. Кривонос, Н. Левінець, проаналізовано засоби, методи та форми пізнавального розвитку дошкільників у закладах дошкільної освіти та в сім'ї.

Разом з тим педагоги сьогодення усвідомлюють, що слід змінювати підходи щодо розвитку дітей. Але здебільшого надають перевагу традиційним прийомам у роботі, які значно знижують можливості дітей самостійно прагнути накопичувати пізнавальний досвід. Діти в освітньому процесі є об'єктами із заниженою мотивацією, самостійністю та пізнавальною діяльністю.

Отже, виникають суперечності між вимогами сьогодення та шляхами їх виконання. Незважаючи на численні дослідження, проблеми становлення на розвитку пізнавальних інтересів дошкільників, залишається актуальною, що і зумовило тему роботи: «Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі».

Мета дослідження –теоретично обґрунтувати форми, методи та засоби формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі.

Об'єкт дослідження – пізнавальний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – форми та методи формування пізнавального

інтересу в дітей старшого дошкільного віку в освітньо-ігровому середовищі закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

– Здійснити теоретичний аналіз сутності поняття «пізнавальний інтерес» та проблеми його формування у дітей дошкільного віку в зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях.

- Виявити та охарактеризувати вікові особливості розвитку дітей дошкільного віку та визначити їхній вплив на становлення пізнавальних інтересів у старшому дошкільному віці.

- Обґрунтувати вплив навчально-ігрового середовища на процес формування пізнавальних інтересів старших дошкільників.

- Визначити та застосувати діагностичний інструментарій для дослідження актуального рівня розвитку пізнавальних інтересів у старших дошкільників.

- Охарактеризувати форми та методи розвитку пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку.

У дослідженні для реалізації мети та визначених завдань дослідження були використані **методи дослідження:**

- *теоретичні*: аналіз та узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури для уточнення ключових понять, з’ясування стану формування пізнавального інтересу дітей у практиці ЗДО, обґрунтування методичних аспектів формування пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку в освітньому просторі закладу дошкільної освіти;

- *емпіричні*: діагностичні (бесіди, опитування (анкетування), педагогічне спостереження) для визначення стану досліджуваної проблеми у закладах дошкільної освіти та сім’ї; педагогічне проєктування – розробка системи навчально-ігрових завдань для дошкільників.

- констатувальний та формувальний педагогічний експеримент, експертне оцінювання для визначення рівнів сформованості пізнавального інтересу ініціативності дітей старшого дошкільного віку.

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні наукових знань про процес формування пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку, обґрунтуванні впливу навчально-ігрового середовище на розвиток пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення роботи полягає у створенні практично орієнтованих методичних матеріалів для формування пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі ЗДО. Запропоновані діагностичні інструменти та методичні рекомендації (форми, методи, прийоми) можуть бути безпосередньо використані педагогами для оптимізації освітнього процесу та стимулювання пізнавальної активності дошкільників.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (, із них іноземних джерел), додатків. Загальний обсяг роботи 72 сторінки, з них основного тексту сторінок.

У роботі представлені рисунки, діаграми, таблиці.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садочок) 287 «Сонячний промінчик» ЗМР за участю педагогів та батьків вихованців. Загалом у дослідженні брало участь 6 педагогів, 42 дитини – старшого дошкільного віку та їхні батьки.

РОЗДІЛ 1
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗДО

1.1 Сутність поняття «пізнавальний інтерес» та проблема формування пізнавальних інтересів дошкільників у закордонних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях

Пізнавальний інтерес є одним із провідних мотивів діяльності особистості, який сприяє активному, свідомому, емоційно забарвленому засвоєнню знань. Особливо важливою є його наявність у дошкільному віці, адже саме в цей період закладається основа для подальшого навчання, саморозвитку та самопізнання дитини.

Проблема формування пізнавального інтересу існувала протягом усього історичного процесу розвитку педагогічної думки.

Поняття «інтерес» визначається дослідниками з різних наукових позицій: філософії, соціології, психології, педагогіки. Чим різноманітніші інтереси людини, як стверджує філософська наука, тим ширше відображене в них життя суспільства, яке проявляється в науці, мистецтві, техніці, культурі. Підтвердженням цьому є безліч його інтерпретацій і визначень.

Так, у філософії поняття «інтерес» розкривається відносно потреб і цінностей, які пронизують різні соціальні сфери і діяльність особистості. Філософська наука стверджує, що чим різноманітніше інтереси людини, тим ширше представлене в них життя суспільства, яке в свою чергу виражене в культурі, техніці, мистецтві, науці [1, с. 247].

У педагогічному словнику «інтерес у соціальному розумінні розглядається як реальна причина соціальних дій, подій, звершень, що стоїть за

безпосередніми спонуканнями, мотивами, помислами, ідеями, що беруть участь в цих діях індивідів, соціальних груп, класів» [36, с. 143].

У психології інтерес оцінюється як вибіркова спрямованість уваги та емоцій на певний об’єкт чи діяльність, що супроводжується позитивним ставленням до процесу пізнання та підвищеною активністю. Інтерес є важливим чинником мотивації, що стимулює пізнавальну діяльність, сприяє зосередженості та формуванню внутрішньої мотивації. На думку психологів інтерес є «емоційно забарвленим ставленням особистості до об’єкта, що має для неї значення і викликає прагнення до його пізнання» [21, с. 322].

У соціології інтерес трактується як усвідомлена потреба соціального суб’єкта (індивіда чи групи), яка відображає його місце в суспільних відносинах і зумовлює поведінку, спрямовану на досягнення соціально значущих цілей. Інтереси тут виступають рушійною силою соціальної активності та регулятором взаємодії між індивідами й соціальними інститутами. Вони тісно пов’язані з ціннісними орієнтаціями, соціальним статусом та потребами особистості в суспільстві.

Вітчизняні науковці у даному контексті намагалися осмислити проблему формування пізнавального інтересу. Вони розглядали інтерес як відображення реальної, конкретно-історичної дійсності, в якій виховується дитина. Це інший, відмінний від зарубіжного, підхід у вивченні сутності інтересу.

Вперше науковий підхід до теоретичного і практичного вирішення проблеми інтересу обґрунтував Я. Коменський, представивши інтерес як емоційно забарвлену увагу, яка сприяє прагненню до знань, і запропонував розглядати навчання на основі інтересу в якості дидактичного принципу демократичної педагогіки з метою полегшення процесу викладання: «Необхідно поєднувати серйозне і цікаве, інтерес і старанність, позитивне й емоційне ставлення учнів до знань і розуміння корисності і необхідності їх».

Звернемо увагу на різні підходи до вивчення розвитку пізнавального інтересу, спираючись на досвід і дослідження зарубіжних педагогів.

Англійський філософ і педагог Джон Локк розглядав проблему інтересу з

двох позицій: по-перше, як здатність людини раціонально організовувати власну діяльність, а по-друге – як необхідну умову ефективного навчання. Він наголошував, що освітній процес має будуватися з урахуванням природної допитливості та інтересу дітей, що, у свою чергу, сприяє розвитку їхнього самостійного мислення. Локк також пропонував конкретні прийоми активізації пізнавальної діяльності – а саме використання бесід, ігор, заохочень. Особливу увагу він звертав на важливість уважного ставлення дорослих до дитячих запитань, підкреслюючи, що жодне з них не повинно залишатися без відповіді [19, с. 74].

Висока оцінка впливу інтересу на дії особистості характерна і для висловлювань І. Песталоцці, А. Дістервега, Ж.-Ж. Руссо.

На думку І. Песталоцці пізнавальний інтерес виступає своєрідною ланкою між чуттєвим сприйняттям навколишнього світу та мисленнєвими процесами, що, сприяє глибшому усвідомленню дитиною власних можливостей. Водночас, незважаючи на важливість цього поняття, Песталоцці не зміг повною мірою розкрити джерела формування інтересу та його вплив на розвиток особистості [22, с. 112–114].

У працях А. Дістервега та Ж.-Ж. Руссо інтерес розглядається як обов’язкова умова будь-якої «живої» активності дитини, яку можливо стимулювати за допомогою новизни, різноманітності навчального матеріалу й інших педагогічних засобів [28, с. 114].

У процесі дослідження природи інтересу німецький педагог і філософ Йоганн Фрідріх Гербарт акцентував увагу на його діяльнісному аспекті. У пізніших працях він переглянув своє розуміння сутності інтересу, зосередившись на його зв’язку з розумовою активністю. Педагог визначав формування різнобічного інтересу дитини як головну мету виховання, що стало новим підходом у педагогіці того часу – на відміну від попередніх уявлень, де інтерес вважався лише умовою навчання та наголошував, що навчальний процес має не лише забезпечувати ефективне засвоєння знань, а й стимулювати прагнення до подальшого самостійного пізнання [3, с. 152–155].

Представник прагматизму педагог-теоретик Дж. Дьюї розглядав інтерес як умову, що забезпечує пристосування дитини до середовища і її підготовку до життя.

Костянтин Ушинський розумів інтерес як внутрішнє прагнення дитини до пізнання. Він вважав, що розвиток інтересу виступає однією з головних цілей виховання. Великий педагог деталізував свою теорію, надаючи рекомендації щодо пробудження уваги до прекрасного й морального контенту, а також до навчальних предметів, підкреслюючи ключову роль наочності. Ушинський наполягав, що через систематизоване виховання і навчання, орієнтовані на дитину, можна значно розширити межі її здібностей. Він звертав увагу на важливість переходу від природної цікавості до допитливості, яка виникає завдяки розумінню внутрішніх зв'язків явищ. За словами педагога: «Вихователь не повинен забувати, що вчення, позбавлене всякого інтересу, і взяте тільки силою примусу, вбиває в учня бажання до навчання, без якого він далеко не піде» [35, с. 232].

Аналіз сучасних джерел засвідчує, що в науці немає єдиного підходу до визначення поняття «пізнавальний інтерес». У процесі вивчення сутності пізнавального інтересу Н. Бібік визначила його в різноманітних модифікаціях: засіб навчання, мотив навчальної діяльності, стійка якість особистості. На думку дослідниці, пізнавальний інтерес віддзеркалює значущі аспекти внутрішнього розвитку особистості й характеризується об'єктивними умовами виникнення й формування.

На думку учених (А. Боднар, Н. Макаренко) поняття «пізнавальний інтерес» представлено як емоційно усвідомлену, вибіркову спрямованість особистості, зорієнтовану на предмет і пов'язану з ним діяльність, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності. За словами І. Гудим, пізнавальний інтерес виробляє активність, водночас підвищення активності зміцнює й поглиблює пізнавальний інтерес. Активність є рисою особистості, що об'єднує різні види діяльності (пошукової, пізнавальної, дослідницької). Пізнавальна активність сприяє інтелектуальному

й емоційному відгуку на розв’язання різних завдань навчання, стимулює бажання більш чуйно спостерігати за тим, що відбувається навколо, шукати цікаві моменти в буденному житті, спонукає до дослідницької діяльності й розвитку дослідницьких здібностей .

В свою чергу І. Товкач стверджує, що в дошкільному віці допитливість виявляється в ускладнених за формою дитячих запитаннях, які не лише пов’язано із сприйманням конкретних предметів і явищ, але й зумовлено попереднім досвідом. У дошкільників зростає бажання міркувати, порівнювати, відгадувати загадки, розв’язувати задачі, головоломки, складати казки; активність дитини дедалі частіше спричиняється її інтересами й потребами, тому одна з пріоритетних первинних форм пізнавального інтересу – зацікавленість, яка є джерелом виникнення допитливості [31].

Пізнавальний інтерес виявляється в прагненні пізнавати нове, з’ясовувати незрозуміле про якості й властивості предметів, явищ навколишньої дійсності; бажанні осягнути сутність явищ, знайти між ними зв’язки. Порівняно з допитливістю пізнавальний інтерес передбачає ширше охоплення об’єктів, вибірковість, стійкість. Теоретичний аналіз дає змогу тлумачити поняття «пізнавальний інтерес дошкільників» як своєрідну емоційну й усвідомлену спрямованість особистості на об’єкти навколишньої дійсності для їх пізнання.

Дослідження процесу розвитку пізнавального інтересу в дітей дозволило Л. Лохвицькій довести, що його визначає зміст навчально-ігрового середовища та пізнавальної діяльності дошкільників, їхня активність у здобутті інформації; доцільне поєднання елементів відомого й невідомого; забезпечення оптимального поєднання традиційних та нетрадиційних форм і методів інтерпретованого й творчого спрямування; ініціатива, самостійність і творчість дитини; активізація та стимулювання розумових і вольових зусиль під час розв’язання завдань і передбачення різних варіантів пізнавального пошуку, регламентація дитячої діяльності демократичним підходом до її організації, що досягається продуманим керівництвом вихователя тощо [20].

В. Лозова наголошує в своїх дослідженнях на інтересі як одному з

внутрішніх стимулів пізнавальної активності. Вчена, спираючись на дослідження А. Леонтьєва стверджує: «Передумовою будь-якої діяльності є та чи інша потреба, бо вона являє собою необхідність кожної людини в певних умовах, які забезпечують її життя і розвиток. Система потреб, мотивів відбивається в інтересах, які виступають своєрідною орієнтацією людини в її зв'язках з дійсністю. Інтерес є формою виявлення потреб, він детермінований мотивами діяльності, тому виявляє і потреби, і мотиви, і в той же час стає метою».

Особливу увагу вчена звертає на пізнавальний інтерес: «Сталі пізнавальні інтереси забезпечують активну діяльність майбутніх школярів, тому в процесі навчання пізнавальний інтерес вступає у протиріччя з тим запасом знань, яким володіє дитина». Це і викликає внутрішню потребу задовольнити інтерес у пізнавальній діяльності. Звідси відсутність потреби породжує відсутність активності, і водночас без активності людини не виникають і потреби. Те саме відбувається і з інтересом як формою виявлення потреби (чи зв'язку між потребами і об'єктами, що мають їх задовольняти). Тому пізнавальна активність людини передбачає певний психологічний стан, який зумовлюється її потребами, мотивами, інтересами, а створення таких умов у навчанні, які б сприяли формуванню у школярів пізнавального інтересу є важливою передумовою підвищення якості навчання та всебічного розвитку особистості [18, с. 146 –147].

А на думку Катерини Крутій «Пізнавальний інтерес дошкільників – це емоційно-ціннісна, вибіркова спрямованість уваги та дослідницької активності дитини на об'єкти й явища навколишнього світу, що супроводжується внутрішнім задоволенням від отримання нового досвіду й пробудженням прагнення до самостійного вивчення» [12, с. 25–26].

В свою чергу С. Ладивір стверджує, «Пізнавальний інтерес у дошкільника є внутрішньою рушійною силою, що стимулює дитину до самостійного відкриття нового, активного засвоєння досвіду»; «Пізнавальний інтерес формується поступово – спочатку через безпосереднє спостереження, потім

через прості запитання і відповіді, а згодом через цілеспрямовану діяльність і пошук» [15, с. 23; 29].

Інша українська педагог та дослідниця у галузі дошкільної освіти, В. Суржанська, звертала увагу на важливість формування пізнавального інтересу у дітей «Позитивне, багатофункціональне розвивальне середовище створює умови для пробудження і підтримки пізнавального інтересу в дітей» [29].

Аналіз наукових джерел з теми дослідження свідчить про те, що поняття «пізнавальний інтерес» є багатогранним і складним за своєю природою**.** Науковці трактують його по-різному: деякі ототожнюють його з процесом пізнавальної діяльності, інші розглядають як її результат. Є й такі дослідники, які вважають пізнавальний інтерес ширшим за саму діяльність – як цілісне утворення особистості**,** що поєднує в собі емоційні, пізнавальні та регулятивні компоненти. У такому підході пізнавальний інтерес виступає як інтегрований психічний феномен**,** що виражається у системі взаємозв'язків особистості зі світом – як об'єктивних, так і суб'єктивних.

Таким чином, проведений аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень дозволяє визначити пізнавальний інтерес як цінне особистісне утворення, розвиток якого необхідно починати з дошкільного віку, бо це є сензитивний період для даного процесу. Цей підхід знайшов відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як І. Бех, Н. Гавриш, І. Гербарт, А. Дістервег, Я. Коменський, К. Крутій, С. Ладивір, В. Лозова, Й. Песталоцці, Т. Поніманська, В .Суржанська, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський та інших. Вони підкреслюють значущість цілеспрямованого формування пізнавального інтересу як основи для активної, усвідомленої та успішної пізнавальної діяльності дитини.

1.2 Розвиток пізнавальних інтересів дошкільників

Проблема стимулювання пізнавального інтересу дітей дошкільного віку залишається важливою на всіх етапах освітнього процесу, адже активність є ключовою умовою для розвитку інтелектуальної сфери особистості.

Розвиток інтересу – це особистісна якість, що проявляється у ставленні дитини до діяльності: це готовність і прагнення до самостійної роботи, а також уміння обирати найбільш ефективні способи для досягнення поставлених цілей. Пізнавальний розвиток у закладах дошкільної освіти полягає у залученні дитини до самостійної діяльності, розвитку її уяви та допитливості. Для того, щоб пізнавальна активність дошкільника була високою, необхідно орієнтуватися на його пізнавальний інтерес і підтримувати його.

У Базовому компоненті дошкільної освіти [2] в межах освітнього напряму «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» окреслено основні завдання, що спрямовані на забезпечення пізнавального розвитку дітей (табл. 1.2).

Таким чином, виходячи із завдань, визначених у Базовому компоненті, в центрі уваги педагогів повинна бути орієнтація освітнього процесу на пізнавальні можливості дошкільника і на їх реалізацію. Необхідно так організувати взаємодію з дитиною, щоб вона була направлена на формування пізнавального інтересу, пізнавальної самостійності та ініціативності.

В даний час перед освітою постає завдання виховати не тільки творчу, всебічно розвинену людини, але й таку, що швидко орієнтується в постійно мінливій дійсності, готову освоювати принципово нові області і види діяльності.

Проаналізуємо зміст пізнавального розвитку дітей в освітніх програмах ЗДО (табл. 1.1).

Таким чином, на підставі аналізу змісту пізнавального розвитку дітей в освітніх програмах ЗДО, ми бачимо, що проблема розвитку пізнавального інтересу у дітей дошкільного віку займає провідне місце.

Таблиця 1.1 – Зміст пізнавального розвитку дітей в чинних освітніх програмах ЗДО

Освітня програма	Зміст освітнього напряму
Базовий компонент дошкільної освіти [2]	Сформованість доступних для дитини уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів довколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати отримані знання у практичній діяльності, оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у неї наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного мислення. Сенсорно-пізнавальна освітня лінія спрямована на інтеграцію змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях.
Комплексна освітня програма для дітей раннього та перед шкільного віку «Стежинки у Всесвіт»/К.Л.Крутій [8]	розвиток сенсорних та пізнавальних здібностей дітей дошкільного віку через безпосереднє сприйняття світу, активне дослідження та експериментування. Комплексне пізнання навколишнього середовища, розвитку уваги, мислення, мовлення і творчості;ознайомлення з властивостями предметів і явищ через органи чуття: колір, форма, розмір, текстура, звук, запах, температура. Формування умінь розрізняти, порівнювати і класифікувати сенсорні характеристики. Проведення дослідів, спостережень, ігрових експериментів для виявлення властивостей і взаємозв'язків між об'єктами. Розвиток логічного мислення через аналіз і узагальнення сенсорних даних.
Освітня програма для дітей дошкільного віку «Впевнений старт» / І. В. Логвиненко [21]	Розвиток сенсорного досвіду та пізнавальної активності дітей дошкільного віку через безпосереднє сприйняття навколишнього світу. Розвиток умінь порівнювати, класифікувати, диференціювати сенсорні ознаки. Виконання простих експериментів і досліджень, що допомагають формувати уявлення про властивості і зв'язки між об'єктами. Ігрові завдання, які сприяють розвитку логічного мислення та творчої активності.

Продовження таблиці 1.1

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко [26]	Розвиток сенсорних та пізнавальних можливостей дитини через безпосереднє відчуття світу. Він формує основу для успішного пізнавального розвитку, сприяє розвитку уваги, спостережливості, здатності аналізувати та класифікувати інформацію, що надходить через органи чуття. Проведення простих дослідів і експериментів для виявлення властивостей об'єктів. Ігрові завдання, спрямовані на класифікацію, порівняння, узагальнення сенсорних даних. Формування позитивного ставлення до пізнавальної діяльності через цікаві ігрові та практичні завдання. Розвиток допитливості, мотивації до вивчення нового.

Формування пізнавального інтересу у дітей дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, який пов'язаний із загальним психічним, емоційним та інтелектуальним розвитком дитини. У цьому віці пізнавальний інтерес виступає як провідний чинник, що стимулює активне ставлення до довкілля, зумовлює прагнення до пізнання нового, дослідження, спостереження та аналізу.

Розглянемо більш детально вікові особливості дітей дошкільного віку.

Так, у молодшому дошкільному віці (3–4 роки) пізнавальний інтерес має ситуативно-емоційний характер. Діти проявляють зацікавлення переважно яскравими об'єктами, звуками, рухами, новизною. Вони часто змінюють сферу уваги, їм складно зосередитись тривалий час. Інтерес виникає як реакція на стимул, а не як усвідомлене бажання щось пізнати. Трирічний малюк здатний експериментувати та фантазувати подумки, використовувати предмети–замінники, в ньому формується внутрішній план мислення, зароджується фантазія, з'являється безліч запитань. Наприкінці раннього віку ознайомлення з навколишнім набуває яскравого пізнавального характеру.

Г. Смольникова стверджує, у 3–4 роки дитина ніби звільнившись від тиску конкретної ситуації, починає думати про різні предмети і явища, що не перебувають у цей час у неї перед очима (як це притаманно ранньому віку).

Малюк намагається якимось чином упорядкувати й пояснити собі навколишній світ, встановити у ньому певні зв’язки та закономірності. Так починається формування пізнавальних потреб, інтересів та мета пізнавальної діяльності. Пізнавальні потреби при цьому здебільшого зумовлені новими враженнями, а потреба досліджувати виникає ситуативно [30].

Зважаючи на це, важливо створювати в дошкільному навчальному закладі спеціальні умови, які сприяють пізнавальній, дослідницькій, експериментальній діяльності дітей. Пізнавальний інтерес до предмета або процесу пізнання виникає у внутрішній мотиваційній сфері особистості дошкільника. Водночас пізнавальні інтереси не з’являються самі собою, вони – результат розвитку, виховання дитини у сім’ї, дитячому садку та потребують цілеспрямованого керівництва з боку дорослих.

Завдяки пізнавальному досвіду і спілкуванню інтерес у структурі тієї чи іншої особистості може відігравати різну роль. Для дітей четвертого року життя він буде відігравати роль перехідного епізоду, постійно вимагати зовнішніх стимулів для свого зміцнення.

Отже, у результаті активної взаємодії з навколишнім світом значно розширюється світогляд дитини, розвиваються пізнавальні інтереси. Обсяг інформації, яку дитина одержує з різних джерел, інтенсивно формує допитливість і спостережливість. Пізнавальний інтерес до предмета або процесу пізнання виникає у внутрішній мотиваційній сфері особистості молодшого дошкільника. Водночас пізнавальні інтереси не з’являються самі собою, вони – результат розвитку, виховання дитини у сім’ї та в дитячому садку.

У середньому дошкільному віці (4–5 років) з’являється стійкіший інтерес до явищ природи, предметів, їх властивостей. Діти починають ставити багато запитань («Чому?», «Як?»), що свідчить про формування внутрішньої мотивації до пізнання. Зростає здатність до мимовільної та довільної уваги, виникають елементи самостійного мислення. Цей період не має кризових ситуацій розвитку. У ньому гармонійно продовжують формуватися і розвиватися всі

види діяльності дитини. Велике значення в цьому віці мають дидактичні і рухливі ігри, вони сприяють розвитку вміння підкорятися правилам та розвивають пізнавальну сферу дитини.

Завдяки пізнавальному досвіду і спілкуванню інтерес у структурі тієї чи іншої особистості може відігравати різну роль. у дітей п’яти років – широкий розлитий інтерес, не локалізований у певній предметній галузі, але маючий тенденцію до постійного збагачення все новою і новою інформацією (допитливість).

Без належної підтримки природна дитяча допитливість, за дослідженням І. Литвиненко, починає згасати вже на п’ятому році життя. Але ж відомо, що п’ятий рік життя – це вік «чомучок», а психоаналітики пов’язують цей вік з латентною стадією психосексуального розвитку, дуже сприятливою для навчання. У неї виникло в зв’язку з цим запитання: чому діти не виявляють належного інтересу до пропонованого матеріалу. У цього феномена багато причин [17].

На її думку, головні з них такі:

- сприймаючи інформацію, діти здебільшого користуються тільки одним або двома сенсорними каналами, тобто вони або пасивно слухають, або сприймають матеріал тільки зором;
- вихователі самі ставлять дітям запитання;
- діти не володіють пізнавальними діями;
- примушування дітей до навчання, ігнорування того, що « навчання має бути для них забавою».

У старшому дошкільному віці (5–6(7) років) пізнавальний інтерес набуває стійкішого, більш усвідомленого характеру. Діти здатні довше зосереджуватись на діяльності, планувати свої дії, аналізувати й узагальнювати інформацію. Зростає роль самостійної пошукової діяльності (експерименти, дослідження, запам’ятовування фактів). Інтереси стають більш стабільними і глибокими.

Дітей старшого дошкільного віку приваблює все яскраве, емоційно забарвлене, те, що можна досліджувати, з чим можна експериментувати,

причому її цікавить не лише сам процес, але й результат. Дошкільник намагається робити припущення, узагальнювати, порівнювати, робити висновки, розглядаючи предмети чи його зображення, звертає увагу на його деталі. У процесі пізнавальної діяльності, сприйняття предметів, обстеження, узагальнення дитина застосовує слова, які характеризують властивості предметів, символи, схеми, що відображають приховані зв'язки між предметами та явищами.

Відбувається розвиток процесів мислення. Розвиток словесно-логічного мислення сприяє формуванню умінь дітей робити елементарні висновки. Результатом розвитку мислення є те, що накопичення уявлень про світ вибудовується в цілісну систему знань [30]. Г. Смольникова пропонує розглянути основні прояви пізнавального інтересу (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Основні прояви пізнавального інтересу

Залежно від особливостей пізнавальної діяльності дитини, фахівці в галузі педагогіки та психології (зокрема А. Гурілєва, С. Ладивір [16], Р. Пшенична та інші) виокремлюють кілька рівнів активності, формування яких розпочинається саме у старшому дошкільному віці:

- Репродуктивно-наслідувальний рівень активності – коли дитина здобуває досвід, наслідуючи інших (дорослих чи однолітків), тобто вчиться

через повторення вже побаченого або почутого.

- Пошуково–виконавчий рівень активності – більш складна форма пізнавальної діяльності, яка передбачає значну самостійність, дитина не лише розуміє поставлене завдання, а й самостійно шукає способи його виконання.

- Творчий рівень активності – найвищий щабель пізнавального розвитку, коли дитина самостійно визначає мету діяльності та підбирає нестандартні, оригінальні способи її досягнення, не спираючись на готові шаблони, запропоновані дорослими.

На кожному рівні розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного віку необхідна опора на вже освоєне дитиною. Пізнавальна активність дитини старшого дошкільного віку визначається оптимальністю стосунків до виконуваної дитиною діяльності, інтенсивністю засвоєння способів ефективного досягнення результату, спрямованістю на практичне використання результатів пізнання в повсякденному житті.

О. Щербина розглядає прояв пізнавального інтересу як поступовий процес, що включає кілька етапів:

- Цікавість – початковий рівень зацікавленості, що виникає через новизну об’єкта. На цьому етапі дитину може привернути щось нове або незвичне, хоча сам предмет ще не має для неї особливої цінності. Усвідомленого прагнення до глибокого пізнання поки що не спостерігається.

- Допитливість – етап, на якому у дитини виникає бажання краще зрозуміти об’єкт, вийти за межі того, що просто видно чи чути. З’являється інтерес до глибшого вивчення, потреба в нових знаннях, а також радість від процесу пізнання. Діти починають ставити запитання або самостійно шукати відповіді.

- Пізнавальний інтерес – найвищий рівень, коли дитина не лише стикається з пізнавальними труднощами, а й виявляє бажання самостійно їх подолати. У центрі її уваги – не просто отримання готової інформації чи наслідування дій дорослого, а вирішення певної проблеми або пізнавального

завдання. Дитина активно досліджує, шукає пояснення і намагається зрозуміти суть явища.

Дитина старшого дошкільного віку, яка має пізнавальний інтерес, має величезну спонукальну силу, яка змушує дитину активно прагнути до пізнання, шукати способи та засоби задоволення «спраги до знань». Цей інтерес надає розумовій діяльності емоційного забарвлення і підвищує її продуктивність. Дитина виявляється здатною до більш тривалої та стійкої зосередженості уваги, вольового зусилля, проявляє самостійність під час розв'язання розумового або практичного завдання. Пережиті при цьому позитивні емоції − здивування, радість успіху, гордість, у разі розв'язання завдання, підбадьорення дорослих − створюють у дитини впевненість у своїх силах, спонукають до нового пошуку. Про те, що хвилює дошкільника, він часто запитує дорослих, просить їх розповісти, прочитати, показати. У запитаннях пізнавального характеру, ставлячи які дитина прагне до отримання нових знань, відомостей, проявляється допитливість.

Отже, серед основних ознак прояву пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку можна виокремити такі:

- дитина ставить запитання, що стосуються пізнання навколишнього світу;
- виявляє бажання дізнатися більше про об'єкт, який її цікавить, використовуючи різні джерела інформації: просить дорослих розповісти, читає або слухає читання, переглядає зображення, проводить спостереження, звертається до телевізійних і радіопередач тощо;
- ділиться своїми захопленнями з дорослими та ровесниками;
- бере участь у розмовах на цікаві для себе теми, при цьому виявляючи активність і ініціативу;
- здатна зосереджено працювати протягом певного часу, намагається планувати свої дії та долати труднощі;
- передає власні враження в різних видах діяльності, проявляючи креативність і самостійність;

- під час виявлення інтересу дитина емоційно залучена, виразна в мовленні, міміці та поведінці.

Узагальнюючи, можна сказати, що пізнавальна активність у дітей старшого дошкільного віку є внутрішнім особистісним станом, що виявляється через діяльність і відображає інтелектуально-емоційне ставлення до процесу пізнання.

Цей вид активності розвивається поступово і має три основні рівні: низький, середній і високий. Кожен з них характеризується своєю формою прояву. Наприклад, для середнього рівня типовою є навчальна діяльність, а для нижчого – гра.

Таким чином, діти старшого дошкільного віку перебувають на своєрідному етапі переходу від ігрових форм пізнання до навчальних. У структурі пізнавальної активності можна виокремити три основні компоненти: когнітивний (знання і розуміння), емоційний (чуттєва реакція) та мотиваційно-вольовий (прагнення і наполегливість). Оцінювання рівня пізнавальної активності таких дітей можливе з урахуванням різних теоретичних підходів.

Пізнавальний інтерес у дошкільному віці є передумовою внутрішньої навчальної мотивації, яка згодом трансформується у більш складні форми в молодшому шкільному віці. Саме завдяки пізнавальному інтересу дитина не просто слухає вихователя чи виконує завдання, а хоче дізнатися більше, ставить запитання, шукає відповіді.

Згідно з дослідженнями С. Ладивір [15], В. Суржанської [29] та інших науковців, саме інтерес є головним рушієм активного пізнання, він стимулює розвиток уваги, мислення, уяви, сприяє закріпленню знань, формує емоційно-позитивне ставлення до навчального процесу. Якщо інтерес підтримується, дитина демонструє високу навчальну активність навіть без зовнішнього стимулювання.

У системі дошкільної освіти завдання педагога полягає не лише в передачі знань, а в умілому створенні умов, за яких інтерес дитини зберігається, розвивається та перетворюється на стійку навчальну мотивацію.

1.3 Вплив навчально-ігрового середовища на формування пізнавальних інтересів старших дошкільників

Формування пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку залежить від цілого ряду факторів, серед яких важливу роль відіграє навчально-ігрове середовище. На розвиток особистості дитини впливають як стихійні, так і цілеспрямовано організовані чинники природного та соціального характеру. У цьому контексті середовище, у якому перебуває дитина, розглядається фахівцями як один із ключових факторів її розвитку.

Зокрема, І. Карабаєва підкреслює, що середовище – «це простір, який прямо чи опосередковано впливає на розвиток та діяльність особистості» [4]. Відповідно, навчально-ігрове середовище, створене в закладі дошкільної освіти, виконує не лише функцію фону, а стає активним інструментом формування пізнавальної мотивації. Воно сприяє зацікавленості дітей, стимулює їхню допитливість, підтримує прагнення досліджувати, експериментувати й відкривати нове. Саме через гру, що є провідною діяльністю дошкільника, відбувається ненав’язливе, але ефективне включення дитини в пізнавальний процес.

Останнім часом у наукових дослідженнях з дошкільної педагогіки та психології значну увагу приділяють питанням створення ефективного освітньо-розвивального простору. Адже саме завдяки його продуманій організації діти старшого дошкільного віку отримують можливість виявляти власні здібності, розкривати потенціал та набувати досвіду самостійної діяльності через активну взаємодію з навколишнім середовищем. У контексті нашого дослідження необхідно визначити та дати тлумачення таким поняттям, як «середовище», «предметне середовище», «просторове середовище», «розвивальне середовище».

У загальному розумінні, середовище, за визначенням К. Крутій, містить у собі «всі навколишні суспільні, матеріальні та духовні умови, що супроводжують існування людини» [14]. Таким чином, середовище можна

розглядати як сукупність різноманітних умов – соціальних, побутових, матеріальних, духовних і суспільних – що забезпечують життєдіяльність дитини. У цьому контексті дитина посідає провідне, центральне місце у системі взаємодії з навколишнім середовищем.

На розвиток дитини, формування її пізнавальних інтересів, ціннісних орієнтирів, світогляду, а також на поведінку й активність впливають різні типи середовищ, у яких вона перебуває. Це такі середовища – як природне, соціальне, освітнє та виховне – в сукупності формують єдиний життєвий простір дитини, який відіграє ключову роль у її формуванні як особистості та впливає на всі аспекти розвитку старшого дошкільника (рис.1.2).

Найбільш впливовим середовищем для дитини виступає природне середовище, адже воно охоплює природні умови регіону, в якому вона проживає, а також визначається його екологічним станом. Соціальне середовище, за визначенням В. Маршицької, є важливим чинником процесу соціалізації особистості, оскільки включає всі соціальні умови, що супроводжують життя людини та суттєво впливають на формування її свідомості, світогляду і моделей поведінки.

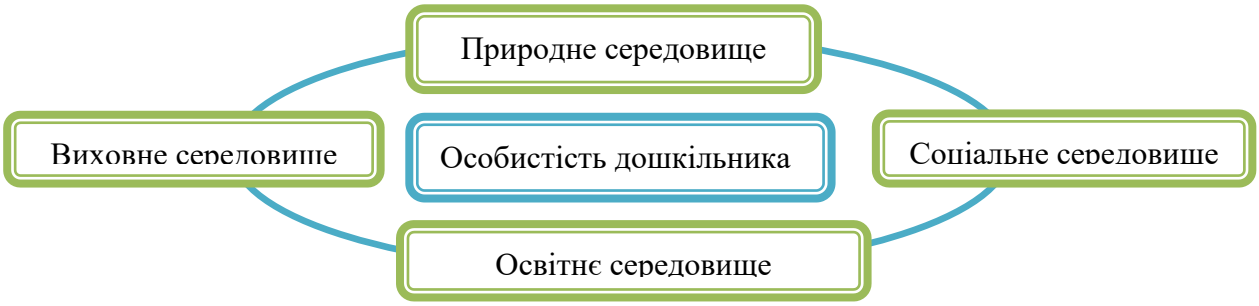

Рисунок 1.2 – Середовища, які оточують дошкільника

Освітнє середовище, за визначенням А. Цимбалару, – це «обов'язковий компонент соціального середовища, що забезпечує людині умови для здобуття якісної загальної та професійної освіти» [38].

Під розвивальним середовищем І. Карабаєва та Л. Терещенко розуміють сукупність умов, які впливають на всебічний розвиток особистості дитини, зокрема її інтелектуальної, мотиваційної, емоційно-вольової сфер та інших складових. Таке середовище створює сприятливі передумови для зміцнення

впевненості в собі, сприяє розкриттю потенціалу, прояву ініціативи й самостійності, забезпечуючи тим самим умови для самореалізації дитини [5].

Предметно-просторове розвивальне середовище визначається сучасними вченими по-різному. Так, наприклад, К. Крутій вважає, що це середовище представлене «сукупністю соціальних і культурних предметних засобів, що визначають зони найближчого та перспективного розвитку дитини, забезпечують розмаїття видів дитячої діяльності та впливають на становлення видів дитячої діяльності та впливають на становлення творчих здібностей» [13].

Одним із ключових завдань ЗДО є створення змістовного предметно-просторового середовища, яке сприятиме всебічному розвитку дитини та стимулюватиме формування пізнавального інтересу. Без реального, предметно насиченого оточення ефективна організація дитячої діяльності неможлива, адже лише словесного впливу недостатньо. За відсутності взаємодії з навколишнім простором у дітей знижується мотивація до пізнання й активної участі у діяльності. В. Кошель [11] під предметно-просторовим розвивальним середовищем розуміє «природне комфортне й безпечне оточення, грамотно організоване, наповнене різноманітними сенсорними та ігровими матеріалами, що відповідають віковим психологічним особливостям дітей дошкільного віку». Розглянемо характеристики предметно-просторового розвивального середовища, які вона виділяє (рис.1.3).

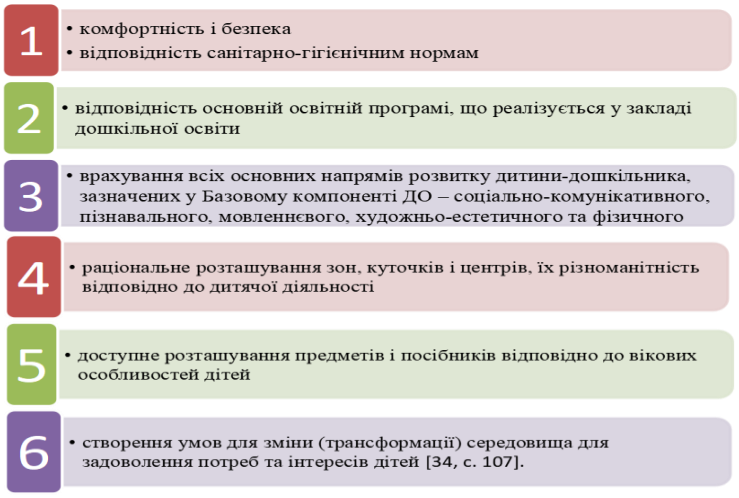

Рисунок 1.3 – Характеристики предметно-просторового розвивального середовища

У наукових роботах вчені О. Косенчук та О. Стягунова виокремлють низку показників – характеристик для оцінювання якості розвивального предметно-ігрового середовища та рівня його впливу на дітей [9]. До них належать такі, що зазначені на рисунку 1.4.

Рисунок 1.4 – Характеристики якості предметно-просторового розвивального середовища

На думку Катерини Крутій, під час облаштування групових приміщень у закладі дошкільної освіти як складової предметно-просторового розвивального середовища, педагогам слід обов'язково зважати на вікові особливості дітей, їх соціально-психологічні характеристики, статево-рольові відмінності, а також на актуальні потреби, можливості й основні інтереси вихованців конкретної вікової категорії. [13]

У своїх дослідженнях В. Кошель зазначає, що предметно-просторове розвивальне середовище складається з таких основних компонентів.(рис.1.5) і виконує організаційну та розвивальну функції [11, с.105].

На переконання Л. Лохвицької, для того щоб предметно-просторове розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти було справді ефективним, необхідно дотримуватись ряду принципових підходів:

1. Середовище має бути наповнене розвитковим змістом – меблями, іграшками та предметами, що відповідають віковим особливостям дітей і враховують їхню зону найближчого розвитку.

2. Обладнання слід розміщувати так, щоб воно сприяло організації як спільної, так і самостійної діяльності дітей у взаємодії з однолітками та

дорослими.

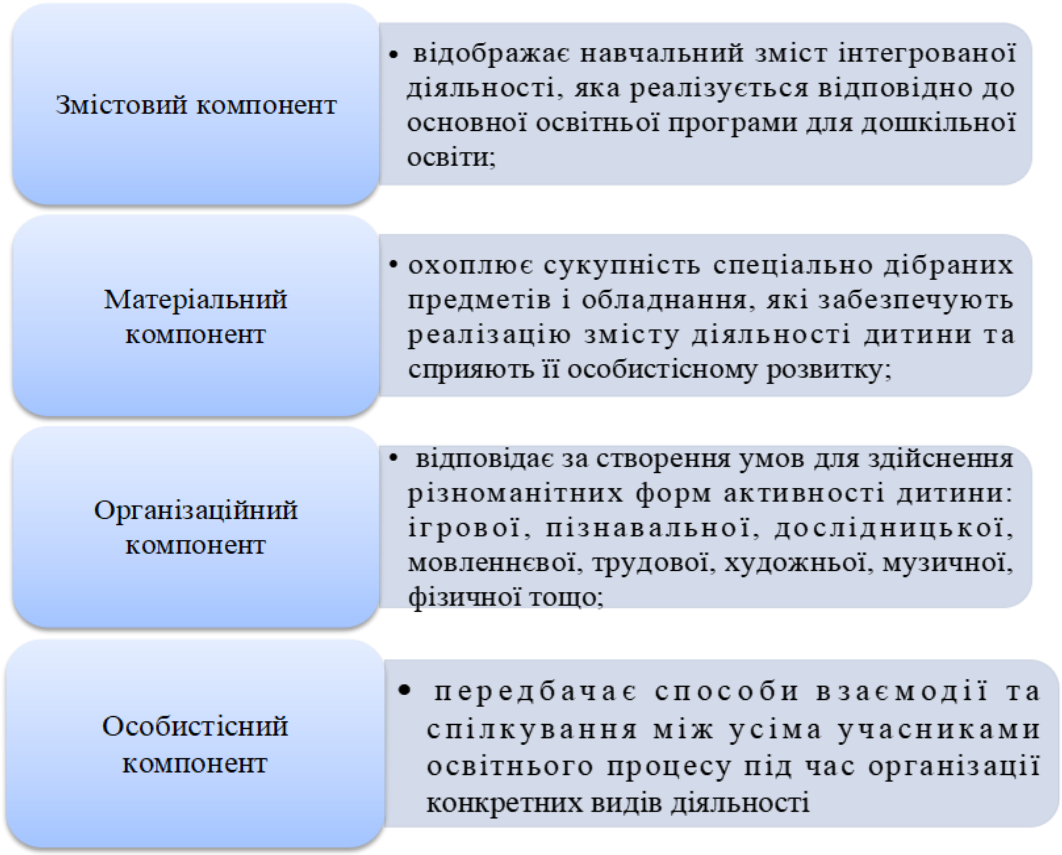

Рисунок 1.5 – Основні компоненти розвивального середовища

3. Дітям потрібно надати можливість змінювати простір відповідно до власних уподобань, настрою та інтересів.

4. Матеріали мають бути організовані таким чином, щоб виконувати інформаційну функцію, знайомити дітей з навколишнім світом і водночас заохочувати їх до активної, ініціативної та самостійної діяльності.

5. Середовище має бути багатофункціональним: один і той самий матеріал чи елемент може використовуватись для ігор, пізнавальних досліджень або творчих занять.

6. Гнучкість і динамічність середовища повинні відповідати віковим особливостям дітей і вимогам чинної освітньої програми [20, с. 7].

Згідно з положеннями Базового компоненту дошкільної освіти, простір у ЗДО має бути функціонально поділений на окремі зони або центри, в яких реалізується певний вид дитячої активності [2].

Організація освітнього процесу передбачає надання кожній дитині можливості самостійно обирати вид діяльності відповідно до власних інтересів і потреб. У зв'язку з цим, створюючи розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти, доцільно виокремлювати різні просторові зони: робочу, активну та зону для спокійної діяльності.

Робоча зона може включати осередки пізнавального та дослідницького спрямування: куточки для експериментування, дидактичні матеріали, простір для творчої діяльності.

Активна зона передбачає організацію місця для конструювання, рухливих ігор, спортивної активності, сюжетно-рольових і театральних ігор.

Зона спокою зазвичай включає куточки для релаксації, читання, ознайомлення з історією, культурою, традиціями: книжкові полиці, патріотичний куточок, тематичні міні-музеї (наприклад, народних ремесел, іграшок, мистецтва, військової слави тощо).

Такий поділ простору на функціональні осередки дає змогу дітям вільно об'єднуватися в малі групи за інтересами та займатись спільною діяльністю – чи то малюванням, експериментуванням, театралізацією чи іншими активностями.

Така динамічність освітнього середовища спонукає дітей до пізнання нового. О. Писарчук вважає, що розвивальне середовище тільки тоді є ефективним, коли воно, «з одного боку, забезпечує дитині відчуття стабільності, а з іншого боку – дає змогу дорослим і дітям видозмінювати умови та обставини у залежно від потреб, можливостей, інтересів дітей та постановки вихователями нових педагогічних завдань» [24, с. 11].

Під час організації предметно-просторового розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку (6–7 років) необхідно враховувати провідні потреби цього вікового періоду, зокрема – прагнення до самореалізації, визнання з боку дорослих і можливість проявити власні здібності. Саме тому основний акцент у створенні такого середовища вихователі роблять на розвиток у дітей самостійності, ініціативності та

творчого підходу до діяльності.

Оскільки діти цього віку активно прагнуть до взаємодії та спільних форм роботи, простір групи поділяється на окремі зони (центри чи осередки), у яких малюки можуть об’єднуватися в малі групи для спільного виконання улюблених занять: гри, малювання, ліплення, дослідження, театралізації тощо.

Важливу роль у такому середовищі відіграють матеріали, що сприяють пізнавальній активності – розвивальні ігри, різні технічні пристрої, навчальні іграшки. Крім того, широко застосовуються засоби, які мотивують дітей до вивчення елементів грамоти та готують їх до майбутнього шкільного навчання.

Задля того, щоб освітній простір виступав як розвивальне середовище, під час реалізації взаємодії його складників простір характеризується особливостями:

- гнучкість, яка трактується, як спроможність освітніх структур швидко пристосовуватися до мінливих потреб особистості, довкілля і суспільства;

- наступність, що виявляється через взаємодію та наступність у діяльності її складових елементів;

- варіативність, яка передбачає зміну середовища, що розвивається, відповідно до потреб громадськості в освітніх послугах;

- інтеграційність, яка передбачає розв’язання освітніх завдань посередництвом посилення взаємодії її складових структур;

- відкритість, яка забезпечує значно ширшу участь усіх суб’єктів освітнього процесу в управлінні, демократизації форм навчання, виховання та взаємодії; - зорієнтованість на сумісне активне спілкування всіх суб’єктів освітнього процесу, яке здійснюється на основі педагогічного супроводу як особливої позиції педагога.

Освітнє середовище ЗДО впливає на дитину уже з перших днів перебування у закладі. Надзвичайно важливо, аби воно виявилося розвивальним, а саме, сприяло формуванню активної діяльності дитини в задля самореалізації задатків, здібносте та його потенціалу. Освітнє середовище забезпечує для дитини умови щодо творчого, фізичного, пізнавального,

національного та естетичного розвитку.

Правильно організоване й якісно наповнене освітнє середовище створює умови для насиченого, змістовного життя дитини в ЗДО та всебічного розвитку її особистості.

У науковій літературі інтерес розглядається як складова частина особистісної спрямованості дитини дошкільного віку, що має емоційне підґрунтя. Основна функція пізнавального інтересу полягає в активізації пізнавального процесу та спонукання до відкриття нового.

Сучасні дослідники пропонують різні підходи до класифікації інтересів, однак більшість із них акцентує увагу саме на пізнавальному інтересі як чиннику, що викликає інтелектуальну активність, задоволення від отримання нових знань і переживань. Діяльність у цьому контексті виступає і як засіб, і як умова для активного пізнання довкілля. Вона сприяє ефективному навчанню та гармонійному розвитку особистості. Інтерес у цьому процесі стає рушієм, що мотивує дитину до активної взаємодії з навколишнім світом.

Пізнавальний інтерес, згідно з дослідженнями, має свою структуру, яка включає основні компоненти – інтелектуальний, емоційний і вольовий. Саме вони є ключовими в механізмі формування інтересу. Створення відповідних педагогічних умов сприяє прояву пізнавальної потреби у вигляді допитливості, яка є початковим етапом інтересу до знань і свідчить про готовність дитини до навчання.

У дослідженнях Л. Лохвицької «Розглянуто систему реалізації власного «Я» особистості дошкільника під час вибору діяльності в навчально-ігровому середовищі, де задовольняється потреба в пізнанні, яка переростає у стійкий пізнавальний інтерес» [20]. Цей уривок чітко вказує, що саме навчально-ігрове середовище, що дозволяє дитині реалізовувати своє «Я» через самостійний вибір центру діяльності, задовольняє її природні пізнавальні потреби, які згодом перетворюються на стійкий інтерес.

З усього перерахованого можна зробити наступний висновок, що саме у дошкільному віці закладаються основи всебічного розвитку дитини, і саме в

цей період формується її ставлення до світу, до навчання та до пізнавальної діяльності загалом.

З точки зору педагогів, пізнавальний інтерес виступає потужним внутрішнім стимулом до активної пізнавальної діяльності, яка забезпечує ефективне засвоєння знань, розвиток мислення, уяви, мовлення та творчості. Психологи, у свою чергу, підкреслюють, що саме в дошкільному віці закладаються основи пізнавальної активності, яка у подальшому визначає навчальну мотивацію дитини в шкільному віці.

Пізнавальний інтерес – це природна допитливість, що спонукає дитину досліджувати, експериментувати, ставити запитання та шукати відповіді. Якщо у цей критично важливий період дорослі – батьки, вихователі, педагоги – створюють сприятливі умови для розвитку цього інтересу, то дитина вчиться міркувати, аналізувати, самостійно здобувати знання та радіти самому процесу пізнання.

Відсутність таких умов або ігнорування потреб дитини у пізнанні може призвести до втрати природної допитливості, пасивності, байдужості до навчання у майбутньому. Натомість цілеспрямоване стимулювання пізнавального інтересу у дошкільнят сприяє розвитку ключових психічних процесів (мислення, пам’яті, уваги), а також формує позитивну мотивацію до навчальної діяльності, що є запорукою успішної адаптації до шкільного середовища.

Отже, створення умов для розвитку пізнавального інтересу в дошкільному віці є не лише важливою складовою якісної дошкільної освіти, а й необхідною передумовою формування активної, мислячої, самостійної та життєво компетентної особистості.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Діагностика актуального рівня розвитку пізнавальних інтересів старших дошкільників

Пізнавальні інтереси старших дошкільників характеризуються значною варіативністю у своєму розвитку та специфіці прояву навіть серед однолітків. Така гетерогенність (різнорідність) пояснюється різницею в накопиченому досвіді та особистісних темпах розвитку. У зв'язку з цим, проблема встановлення чітких критеріїв та діагностичних ознак для оцінювання та вимірювання рівня розвитку пізнавального інтересу традиційно була однією з ключових у наукових дослідженнях цієї сфери.

Констатувальний етап дослідження мав на меті діагностувати особливості прояву пізнавального інтересу у вибірці старших дошкільників. Проведена педагогічна діагностика була спрямована на визначення вагомих індикаторів його розвитку.

Оцінювання рівня сформованості інтересу базувалося на критеріальній шкалі Т. Алексєєнко, яка виокремлює такі категорії: відсутність інтересу, епізодичний інтерес, глибокий інтерес та стійкий, глибокий інтерес, що характеризується самостимулюванням і не потребує втручання педагога.

Г. Щукіна вважала пізнавальний інтерес складним утворенням і визначала його важливими ознаками наступні: вибірковий характер спрямованості, високу активність, емоційне забарвлення, а також вольові зусилля та стійкість.

З огляду на ці фундаментальні педагогічні основи (згідно з Г. Щукіною), оцінка поточного стану пізнавальних інтересів у старших дошкільників

вимагає використання комплексної діагностичної системи, що спирається на низку взаємопов'язаних індикаторів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Індикатори пізнавальних інтересів

1.Сфера емоційної залученості:	індикатором наявності інтересу є позитивна афективна реакція на освітній процес. Це виражається у задоволенні від навчання, глибокій захопленості представленими матеріалами та сприятливому (оптимістичному) емоційному фоні під час освітньої діяльності.
2. Прояви інтелектуальної ініціативи:	рівень розвитку інтересу знаходить своє відображення у якісних та кількісних характеристиках мисленнєвої діяльності. Зокрема, це проявляється у свідомому прагненні ставити уточнювальні запитання для поглиблення розуміння, а також у самостійних ініціативах щодо доповнення чи корекції інформації, наданої іншими дітьми.
3. Вольова саморегуляція (незалежність, наполегливість):	інтерес виступає внутрішнім рушієм вольових рис, що забезпечують незалежність при виборі та виконанні завдань підвищеної складності, а також наполегливість і терпіння у подоланні навчальних труднощів.
4. Рівень самоорганізації та застосування знань:	пізнавальна діяльність вимірюється також ступенем сформованості самоорганізації в освітньому процесі та характером використання набутих знань, який може варіювати від репродуктивного (відтворення) до продуктивного (застосування) та творчого (створення нового) [9].

В умовах сучасної освіти виникає потреба у створенні методик та підходів, що забезпечують ефективний розвиток активності дітей. Особливу увагу слід приділити ігровим формам навчання, які є найефективнішими для дошкільнят після чого вони враховують інтереси та природну потребу в

активності та взаємодії з іншими.

Згідно з положеннями, викладеними у працях відомих психологів, зокрема Л. Виготського та Ж. Піаже [23] а також сучасних науковців, розвиток активності дитини зумовлений взаємодією її індивідуальних потреб із соціальним середовищем. Пізнавальна активність виявляється у вигляді допитливості, яка слугує фундаментом для формування таких важливих якостей, як творчість, самостійність, ініціативність та здатність ухвалювати рішення (рис.2.1).

До ключових компонентів активності можна віднести:

Рисунок 2.1 – Ключові компоненти активності

Опрацювання теоретичного матеріалу за обраною темою дозволило нам сформувати та обґрунтувати ключові критерії для подальшого емпіричного вимірювання пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку.

На основі наукових рекомендацій щодо оцінки пізнавальних інтересів, визначились провідні діагностичні критерії:

1. Допитливість та спрямована мотивація до навчання.

2. Глибина емоційного відгуку на навчальний процес (зокрема, задоволення від нових знань).

3. Творче мислення.

4. Ініціативність та діяльнісна активність в ігровому середовищі.

Ці критерії були обрані, оскільки вони, з одного боку, найповніше

відображають сутність пізнавального інтересу, а з іншого – є операціональними та легко фіксуються в умовах дошкільного закладу.

Таким чином, діагностика слугує інструментом для зіставлення індивідуального рівня розумового та емоційного розвитку дитини з віковими нормами. Дослідження має на меті з'ясувати характер залежності та специфіку прояву розумового розвитку дошкільників від їхнього актуального емоційного фону та настрою.

На стартовій фазі дослідження було проведено емпіричне обстеження для фіксації акту ального стану розумового й емоційного розвитку вибірки дошкільнят. Це вимагало відбору відповідних методик, підготовки протоколів для фіксації індивідуальних результатів та подальшого якісного й кількісного аналізу зібраних емпіричних даних.

Формувальний етап був центральною частиною дослідження. Його завдання – змінити наявні рівні розумового розвитку шляхом експериментального застосування навчального контенту та вправ емоційної оптимізації.

Це дало змогу ідентифікувати оптимальні умови для розвитку дитини. Послідовність цієї роботи визначалася відповідним добором діагностичних засобів. Зважаючи на вікові характеристики старших дошкільників, для оцінки сформованості їхніх пізнавальних інтересів та активності в ігровій діяльності були обрані такі методики:

- тест творчого мислення Е. Торренса, адаптована версія для старших дошкільників [33] (додаток А, Б);
- тест «Маски» , авторська адаптація Т. Марцинковської (додаток В);
- методика №3 «Розрізні картинки» [34] (додаток Г, Д)

Якісні характеристики виявлених показників оцінювалися згідно зі шкалою рівнів творчого мислення, а також розумового та емоційного розвитку. Обробка емпіричних даних вимагала адаптації критеріїв оцінювання до реальних особливостей дітей досліджуваної групи.

Зміст показників для кожної методики деталізовано в (табл. 2.2).

Загально за трьома методиками було переведено абсолютне отримане значення у відсотковий вибір за кожною серією завдань. Тобто, у розрахунках використовувалась така формула:

$$ВО = \frac{АО \times 100}{МО},$$

де *ВО* – відносна оцінка; *АО* – абсолютна оцінка; *МО* – найвищий бал, який могла б отримати кожна дитина у підсумку.

Таблиця 2.2 – Зміст показників для кожної методики

Рівні розвитку	високий	достатній	середній	низький
За 1 методику бали %	4	3	2	1
За 3 методики бали %	11–12	9–10	6–8	3–5
Результати показників	Висока якість виконання**:** завдання вирішені успішно, самостійно (з мінімумом допомоги), з високою точністю, оптимальним темпом та ефективним самокоригуванням.	Виконання задовільне; необхідна фасилітація; наявні помилки та неповні відповіді. Характерний помірний темп та прояви самокорекції.	Виконання залежне від допомоги дорослого, вимагало багатьох спроб. Самостійний контроль відсутній, корекція помилок ускладнена. Темп роботи дуже повільний.	Низький рівень виконання: завдання не завершено, багато значних помилок. Робота вимагає безперервної допомоги дорослого. Темп вкрай повільний.

Під час діагностичного обстеження фіксувався комплекс операційних показників, необхідних для оцінки пізнавальної діяльності, а саме: інтенсивність прояву пізнавальної активності при виконанні завдань, ступінь самостійності (виражений у потребі в зовнішній допомозі), характер, частота та якість допущених помилок, а також загальна часова витрата на завершення роботи.

Отже, застосований комплекс діагностичних методик та інтеграція отриманих висновків дозволяють верифікувати актуальні рівні творчого мислення, когнітивного (розумового) та афективного (емоційного) розвитку, які є ключовими компонентами сформованості пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку. Виявлені стартові показники стануть методологічною основою для формувального експерименту, що передбачає запровадження спеціального навчального контенту та вправ для оптимізації емоційного стану, а також для подальшого зіставлення кінцевих результатів з показниками, зафіксованими на констатувальному етапі.

Дослідження проводилося на базі Запорізького закладу дошкільної освіти 287 «Сонячний промінчик» ЗМР. В проведенні експериментального дослідження брали участь 42 дитини старшого дошкільного віку (5–6 років). Перша група– діти, які навчалися у форматі дистанційного навчання**,** друга група – діти, які перебували у форматі змішаного навчання.

З метою визначення рівня сформованості творчого й креативного мислення, а також емоційного та пізнавального розвитку дітей дошкільного віку проведено діагностичне обстеження за обраними методиками, результати якого були піддані кількісному та якісному аналізу. Отримані результати досліджуваних представлені у таблиці (додаток Е , Ж)

Розглянемо результати діагностування більш детально.

Під час виконання завдань тесту творчого мислення Е. Торренса – здійснювалося дослідження рівнів сформованості творчого та креативного мислення у дітей. Необхідно було з’ясувати, наскільки розвинені ці якості як основа для формування пізнавальних інтересів. Діагностика проводилася за допомогою малюнкового тесту «Закінчи малюнок», у якому діти домальовували запропоновані елементи. Кількість, зміст та оригінальність виконаних малюнків дозволяли оцінити рівень розвитку їхньої творчої уяви та креативності.

За підсумками виконання завдань (табл.2.3):

- 2 дитини (4,8%) – виконали завдання правильно;

- 19 дітей (45,2%) –виконали завдання з незначними помилками;
- 21 дитина (50%) – виконували завдання дуже повільно, з допомогою дорослого;
- низький рівень не виявлено.

Таблиця 2.3 – Розподіл рівнів творчого мислення дітей (дистанційний та змішаний формат навчання)

Рівень	**Кількість дітей відсоток (%), дистанційний**	**Кількість дітей відсоток (%), змішаний**
високий	2 (10%)	-
достатній	12 (60 %)	7 (32%)
середній	6 (30%)	15 (68%)
низький	–	–
всього	20 (100%)	22 (100%)

Порівняння результатів двох груп показало суттєву різницю у рівнях розвитку творчого мислення.

У групі змішаного навчання переважає середній рівень розвитку (68%), що свідчить про достатню, але не повну реалізацію творчого потенціалу дітей. Достатній рівень показали лише 32% учасників, а високий рівень відсутній.

У групі дистанційного навчання результати є більш позитивними: 60% дітей мають достатній рівень розвитку, 10% – високий, і лише 30% залишаються на середньому рівні.

Таким чином, дистанційна форма навчання виявилася ефективнішою у формуванні творчого та креативного мислення дошкільників, що безпосередньо впливає на розвиток пізнавальних інтересів. Залучення дітей до інтерактивних онлайн-занять, цифрових ігор, мультимедійних завдань сприяє активізації

мислення, уяви та самостійності (рис. 2.2).

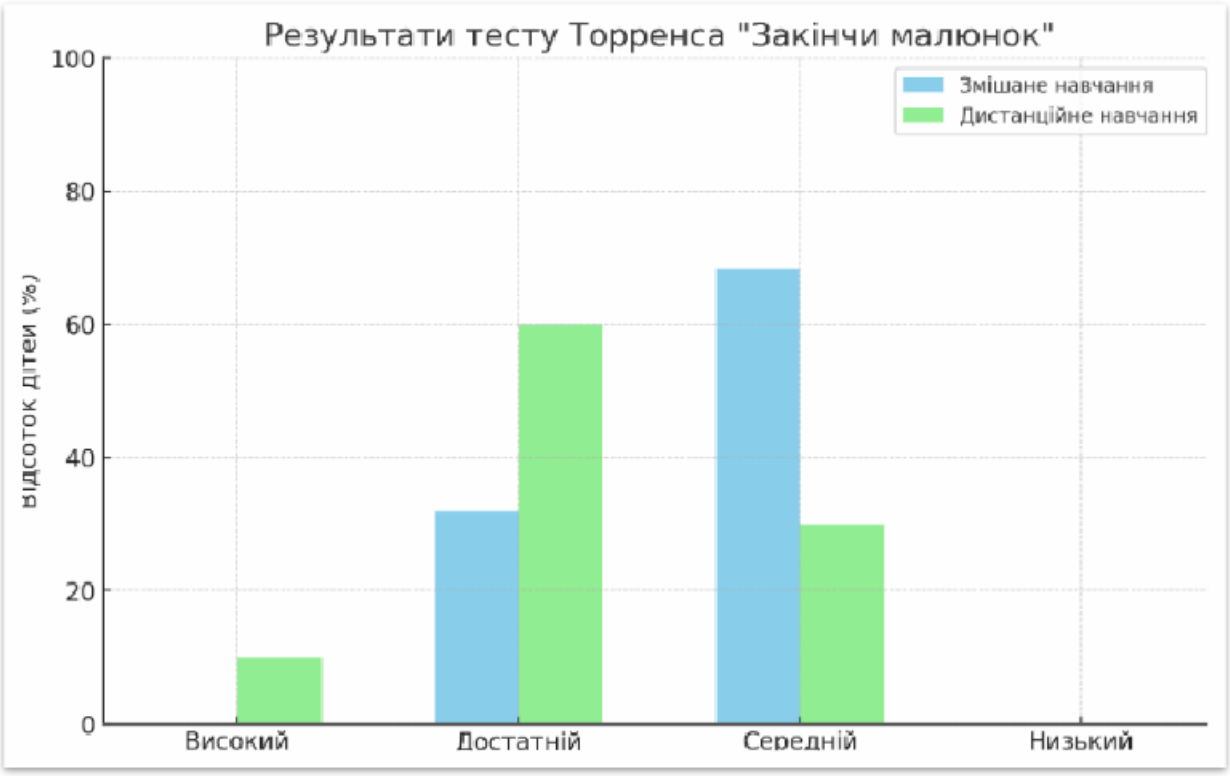

Рисунок 2.2 – Діаграма з результатами виконання завдань за методикою №1

Отримані результати свідчать, що використання дистанційного навчання створює сприятливі умови для розвитку пізнавальних процесів і творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Учасники дистанційного формату виявили вищі показники креативності, що відображає більшу мотивацію до пізнання, ініціативність та здатність самостійно шукати нестандартні рішення.

Натомість змішане навчання забезпечує стабільний середній рівень розвитку, але потребує підсилення творчих компонентів через інтеграцію ігрових та інформаційно-комунікаційних технологій.

Результати спостережень і виконаних завдань методики №2 Тест «Маски» дали змогу визначити рівень сформованості вмінь дітей двох груп різного формату навчання, розпізнавати та правильно тлумачити власні емоції й емоції інших людей.

За підсумками виконання завдань (змішаної форми навчання):

- 16 дітей (72,8%) демонструють сформовані навички, досягнувши

високого (36,4%) та середнього (36,4%) рівнів. Що свідчить про міцне ядро емоційної компетентності у більшості групи.

- 6 дітей (27,3%) перебувають на низькому рівні. Фіксація цих дітей на обмеженому емоційному спектрі (часто негативному) є діагностичним сигналом. Це вимагає запровадження індивідуальних корекційних програм для розширення їхнього емоційного досвіду та покращення соціальної адаптації.

При проведенні тесту «Маски» з дітьми, які навчаються у дистанційному форматі виникла проблема. Як ми знаємо, особливість даного тесту полягає у необхідності безпосереднього контакту дослідника з дитиною, адже процедура потребує створення певних емоційно-безпечних умов, спостереження за невербальними реакціями та уточнення відповідей у процесі виконання завдання. В умовах дистанційної форми навчання такі вимоги повною мірою забезпечити неможливо, що ускладнює об’єктивність отриманих результатів.

Проте, згідно із Законом України «Про дошкільну освіту» [27], батьки (або особи, що їх замінюють) є активними учасниками освітнього процесу. Відтак, за їхньої згоди та під контролем педагога, допускається можливість проведення окремих діагностичних методик у домашніх умовах. У такому разі батьки можуть виступати як посередники у забезпеченні процедури тестування –дотримуючись інструкцій, створюючи сприятливу атмосферу та фіксуючи відповіді дитини без втручання в сам процес вибору чи інтерпретацію результатів.

Таким чином, проведення тесту «Маски» у дистанційному форматі може бути частково адаптоване до умов онлайн-освіти за участі батьків, що відповідає сучасним тенденціям партнерської взаємодії між педагогами та родиною. Такий підхід не лише забезпечує дотримання етичних та правових норм, але й сприяє розвитку довіри між дитиною, батьками та педагогічними працівниками, що є важливою складовою ефективного освітнього процесу.

Результати тесту були отримані не від всіх родин. У такому разі частина учасників залишається поза вибіркою, що визначається як об’єктивне обмеження дослідження (рис. 2.3).

За підсумками виконання завдань (дистанційної форми навчання):

- 5 дітей (25%) достатнього та 5 дітей (25%) середнього рівнів демонструють сформовані навички, вказують на відсутність проявів негативних емоцій (суму, страху, гніву тощо), свідчить про відносну емоційну стабільність дітей, сформоване відчуття безпеки у домашньому середовищі та загальний інтерес до участі в освітньому процесі навіть у дистанційних умовах.
- Батьки 10 дітей не надали результати тесту (50% від загальної кількості вибірки) – це пояснюється як об'єктивними обставинами (воєнний стан, обмежений доступ до технічних засобів), так і тим, що не всі батьки мали можливість самостійно організувати проведення тесту вдома.

Рисунок 2.3 – Діаграма з результатами виконання завдань за методикою №2

Результати тесту «Маски» свідчать, що діти зі змішаною формою навчання загалом демонструють вищий рівень сформованості емоційної компетентності, що є важливою передумовою розвитку пізнавального інтересу старших дошкільників. Переважна більшість (72,8%) дітей досягла високого та середнього рівнів, що вказує на здатність адекватно розпізнавати емоції, підтримувати емоційний контакт з однолітками та педагогами, а отже – активно залучатися до пізнавальної діяльності. Водночас 27,3% дітей із низьким рівнем

потребують індивідуально спрямованих корекційних програм, спрямованих на розвиток емоційної чутливості та розширення емоційного досвіду, що позитивно вплине на їхню навчальну мотивацію.

У групі дистанційного навчання половина дітей (по 25% достатнього та середнього рівнів) продемонстрували емоційну врівноваженість і готовність до взаємодії, що свідчить про збереження пізнавального інтересу в умовах дистанційного освітнього середовища. Водночас неповна вибірка (50% дітей не пройшли тестування) знижує репрезентативність результатів, однак дозволяє визначити загальну тенденцію – дистанційна форма навчання забезпечує базовий рівень емоційного комфорту, проте менш ефективна для формування глибокого пізнавального залучення.

Отже, отримані дані підтверджують, що змішана форма навчання у ЗДО створює оптимальні умови для поєднання емоційного благополуччя та розвитку пізнавального інтересу старших дошкільників, тоді як дистанційна потребує додаткових педагогічних засобів для підтримання активної емоційно-пізнавальної взаємодії дитини з освітнім середовищем.

Виконання завдань методики №3 «Розрізні картинки» показало такі результати:

- без помилок склали картинки 5 дітей (23%) групи змішаного формату навчання та 4 дитини (20%) групи дистанційного формату ;

- достатній рівень виявився у 8 дітей (36%)змішаної групи та у 6 дітей (30%) дистанційної;

- 5 дітей (23%) змішаної форми та 9 дітей (45%) дистанційної форми – припускалися помилок та потребували від дорослого допомоги;

- 4 дітей (18%) змішаної групи та 1 дитина (5 %) дистанційної групи не змогли самостійно виконати завдання повністю (табл. 2.4).

У змішаній групі переважають діти з достатнім рівнем (36%) та високим рівнем (23%), що вказує на оптимальний розвиток досліджуваних умінь і стабільність показників у межах середнього рівня (АО = 2,5; ВО = 63%)**.**

У дистанційній групі**,** попри вищу частку дітей із середнім рівнем

розвитку (45%), також фіксуються достатні результати (АО = 2,3; ВО = 57%), які відповідають високому рівню сформованості окремих компонентів діяльності.

Таблиця 2.4 – Результатів виконання завдань за методикою №3

Рівні	Група змішаної форми навчання (%)	Група дистанційної форми навчання (%)
Високий	5 (23 %)	4 (20%)
Достатній	8 (36 %)	6 (30 %)
Середній	5 (23 %)	9 (45 %)
Низький	4 (18 %)	1(5 %)

Обидві групи демонструють загалом позитивні середні показники розвитку, однак у дітей зі змішаною формою навчання спостерігається більш збалансоване поєднання високого й достатнього рівнів, тоді як у дистанційній групі помітна тенденція до переважання середнього рівня, що може бути пов'язано з обмеженими можливостями практичної взаємодії та емоційного залучення в умовах дистанційного навчання.

За підсумками проведення дослідження, визначення рівнів розвитку творчого, креативного мислення та рівнів розвитку емоційної та розумової сфери дітей 6–го року життя груп змішаної та дистанційної форм навчання. За етапами цього дослідження більшість дітей середньо–достатнього рівня з показниками 7,5 (62,5%) та 8,03 (67,4%).

Порівняння результатів констатувального експерименту показників двох груп у відношенні (ВО) за 3–ма методиками зафіксовано у вигляді стовпчастої діаграми (рис.2.4).

Середні показники АО та ВО (рис.2.4 та додатки Е і Ж) свідчать, що діти змішаної групи мають середній результат 7,4 (62%), а діти дистанційної групи – 8,3 (69%), що відповідає середньому рівню розвитку пізнавальних інтересів. Переважна більшість дітей демонструє середній рівень сформованості творчих, емоційних та розумових здібностей.

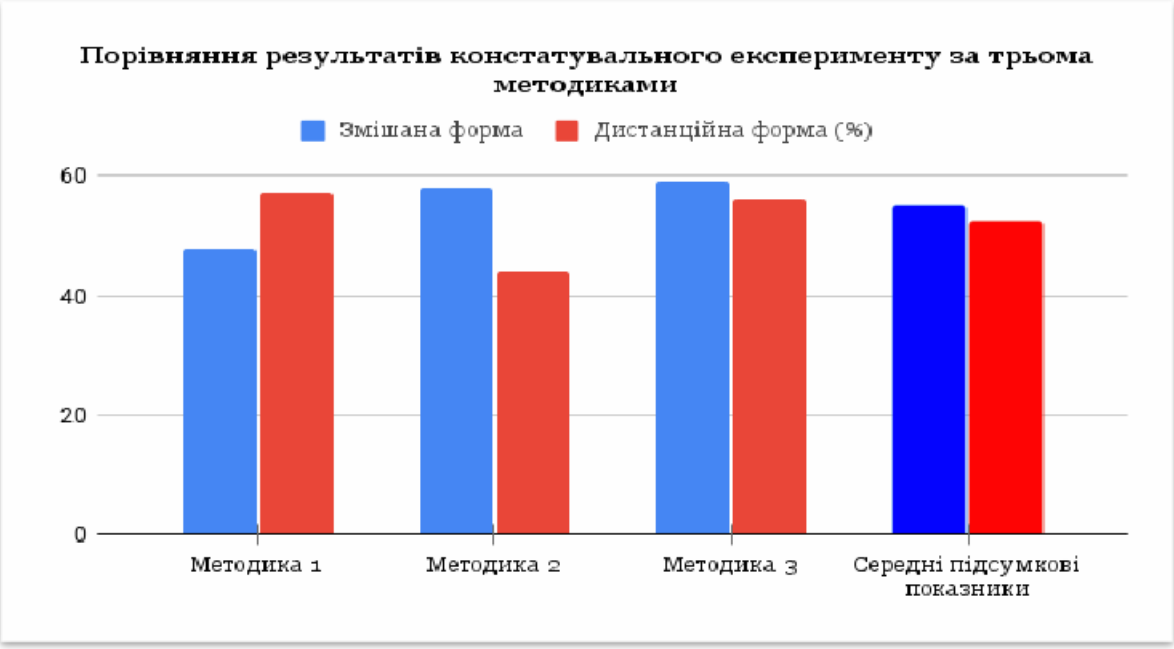

Рисунок 2.4 – Діаграма з середніми показниками дітей за трьома методиками

Разом із тим, воєнний стан та пов'язані з ним умови навчання суттєво вплинули на формування пізнавальних інтересів, підкреслюючи потребу у застосуванні сучасних навчально-ігрових технологій та повторного діагностування після формувального етапу експерименту.

2.2 Форми та методи формування пізнавальних інтересів старших дошкільників в навчально-ігровому середовищі.

Для досягнення ефективного розвитку пізнавальних інтересів старших дошкільників важливе не лише теоретичне знання, але й правильний вибір форм та методів роботи. Саме вони створюють освітньо-ігрове середовище, в якому дитина відчуває себе дослідником, мислителем і творцем, а кожне заняття стає стимулом до пізнання світу.

Серед великого спектру можливих форм та методів навчально-ігрової

діяльності виділяються ті, які найбільш результативно формують пізнавальну активність, логіку, увагу, мовлення та креативність дітей.

До них належать:

1. Сюжетно-рольові ігри, які розвивають соціальні навички, уяву та мовлення;

2. Міні-досліди та спостереження, що формують критичне мислення та навички аналізу;

3. Інтегровані творчо-логічні заняття, які одночасно стимулюють креативність, логіку і вміння поєднувати різні види діяльності (табл.2.5).

Таблиця 2.5 – Доцільні форми та методи для використання.

Форма / Метод	**Суть**	**Приклади занять**	**Очікувані результати / навички**
Сюжетно-рольові ігри	Моделювання життєвих ситуацій, виконання ролей	«Магазин», «Експедиція», «Лікарня»	Розвиток соціальних навичок, мовлення, уяви, логіки, планування дій
Міні-досліди та спостереження	Дослідницька діяльність, перевірка гіпотез, аналіз результатів	Спостереження за тінями, досліди з водою, змішування фарб, ростом рослин	Критичне мислення, увага, спостережливість, аналіз, робота з висновками
Інтегровані творче-логічні заняття	Поєднання малювання, конструювання, логічних ігор	«Місто майбутнього», «Подорож у природу», складання схем	Креативність, логіка, комбінування різних видів діяльності, комунікативні навички
Ігри з правилами / настільні ігри	Розвиток уваги, пам’яті, навичок планування	Лото, доміно, логічні пазли	Уміння дотримуватися правил, логіка, увага, пам’ять
Проектні / дослідницькі завдання	Колективна робота над проблемою або завданням	Створення «малого саду», міні-експедиція на майданчику	Розвиток співпраці, самостійності, організаційних навичок, наукового мислення
Творчі заняття (малювання, ліплення, конструювання)	Розкриття уяви та художніх здібностей	Ліплення фігур, малювання історій, конструювання з кубиків	Креативність, дрібна моторика, здатність втілювати ідеї в практичні форми
Інтерактивні ігри / дидактичні вправи	Розвиток пізнавальних процесів через рух і завдання	Кольорові сортування, «Знайди пару», рухливі логічні ігри	Пам’ять, увага, логіка, швидкість реакції, координація

У таблиці 2.6 подано взаємозв’язок між чинниками та формами навчально-ігрової діяльності, що стимулюють пізнавальний інтерес дітей і

сприяють створенню активного, безпечного та розвивального середовища для формування творчості, логіки, соціальних навичок і пізнавальних компетенцій, важливих для успішного навчання в школі.

Таблиця 2.6 – опис форм та методів роботи, з прикладами і очікуваними результатами

Фактор розвитку пізнавального інтересу	**Відповідні форми і методи роботи**	**Приклади занять**	**Очікувані результати, навички**
Використання завдань на активізацію творчості та креативності	Інтегровані творче-логічні заняття, творчі заняття, сюжетно-рольові ігри, проектна діяльність	«Місто майбутнього», ліплення фігур, малювання історій, міні-проекти	Розвиток креативності, уяви, самостійного мислення, здатності до пошуку нестанд. рішень
Створення позитивної атмосфери, де панує гуманність, довіра, взаємодопомога	Сюжетно-рольові ігри, командні ігри, колективні творчі завдання, педагогічне моделювання поведінки	Групові рольові ігри, спільне створення картини або макету	Розвиток соціальних навичок, довіри, уміння співпрацювати та взаємодопомагати
Перехід від пасивних до активних способів пізнання в умовах колективної взаємодії	Міні-досліди, спостереження, ігри з правилами, дослідницькі завдання, інтерактивні ігри	«Досліди з водою», логічні настільні ігри, «Знайди пару»	Розвиток критичного мислення, логіки, уваги, спостережливості, уміння робити висновки
Створення матеріально-ігрового середовища, спрямованого на зростання пізнавальної активності	Конструкторські та інтегровані заняття, «дослідницькі куточки», ігрові центри	Лабораторії з магнітами, наборами для сортування, конструктори	Підвищення активності дітей, стимуляція самостійного пізнання, розвиток дрібної моторики та логіки
Взаємодія дорослого та дітей	Спільні рольові ігри, демонстраційні та практичні досліди, кооперативні творчі проекти, наставництво	Досліди з педагогом, групові творчі проекти, інтерактивні бесіди	Розвиток співпраці, уміння слухати та обговорювати, підвищення мотивації до пізнання
Введення творчих завдань у всі види діяльності та надання можливості проявити здібності	Інтегровані заняття з творчими компонентами, сюжетно-рольові ігри, малювання, конструювання, аплікація	«Моя кімната майбутнього», аплікації на тему природи, рольові ігри з творчими завданнями	Формування творчих здібностей, активності, уміння застосовувати знання в різних видах діяльності

Проведене експериментальне дослідження підтвердило актуальність і доцільність системного підходу до формування пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку.

На констатувальному етапі було встановлено, що більшість дітей мають середній рівень розвитку творчих здібностей, емоційної та розумової сфери, що свідчить про необхідність цілеспрямованого стимулювання пізнавальної активності. Діагностування включало дітей, які навчаються у змішаному та дистанційному форматі, що дозволило оцінити універсальність запропонованої методики.

Формувальний етап експерименту підштовхнув до створення ефективної методики, що ґрунтується на чотирьох послідовних етапах:

1. Етап емоційно-комунікативного налаштування.

Мета: створення доброзичливої атмосфери й емоційної готовності до пізнання.

Основні завдання:

- формування сприятливого емоційного фону;
- розвиток комунікативних умінь;
- організація спільної навчально–ігрової діяльності;
- мотивація до пізнавальної активності.

2. Етап зняття напруження та стимуляції творчості.

Мета:забезпечити психологічний комфорт і розкрити творчий потенціал дитини.

Основні завдання:

- зменшення емоційного напруження;
- стимулювання творчого мислення;
- розвиток мимовільної уваги;
- оптимізація емоційного настрою під час занять.

3. Етап розвитку ключових пізнавальних процесів.

Мета:поглибити й систематизувати пізнавальну діяльність .

Основні завдання:

- розвиток уваги, мислення та уяви;
- формування просторових уявлень;
- удосконалення навичок колективної співпраці;
- стимулювання самостійності під час розв’язання ігрових і навчальних завдань.

4. Етап удосконалення когнітивно-моторних навичок.

Мета:закріплення позитивного ставлення до пізнавальної діяльності та розвиток практичних навичок.

Основні завдання:

- тренування пам’яті та дрібної моторики;
- розвиток координатних і зорових уявлень;
- опанування зорового синтезу;
- формування позитивного, впевненого настрою під час занять.

Проведене дослідження показало, що доцільно застосувати комплексну розроблену методику, яка забезпечить підвищення рівня пізнавальної активності дітей та їх готовності до системного навчання в школі.

Співпраця педагогів та батьків виступає ключовим чинником підтримки та закріплення отриманих результатів, створюючи умови для розвитку самостійності, творчості та активного пізнання.

Таким чином, запропонована методика має довести свою ефективність і доцільність як у класичному, так і у дистанційному форматі навчання, забезпечуючи формування гармонійної особистості дитини, здатної активно та допитливо пізнавати світ.

З метою об’єктивного оцінювання результативності впровадження запропонованої методики важливо враховувати вікові особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. Для цього доцільно орієнтуватися на узагальнені показники та критерії, що відображають типові норми пізнавального розвитку даної вікової категорії.(табл. 2.7)

Таблиця 2.7 – Орієнтовні вікові норми пізнавального розвитку старших дошкільників (5–6 років)

Напрям розвитку	**Норми для 5–6 років**	**Ознаки можливих труднощів**
Сприймання та увага	Уміє зосереджуватися на завданні 10–15 хв; знаходить відмінності між 6–8 картинками; виконує прості інструкції без повтору	Швидко відволікається; не помічає дрібних деталей; не може довго утримати увагу
Пам`ять	Запам'ятовує і відтворює 5–6 простих слів або 6–7 картинок; пригадує зміст короткої казки чи історії	Пам'ятає лише 2–3 слова; не може відтворити послідовність подій; плутає деталі
Мислення	Уміє виділяти зайвий предмет із 4; встановлює прості аналогії; правильно розташовує 3–4 картинки в логічній послідовності	Не розуміє принципу класифікації; не встановлює причинно–наслідкових зв'язків; плутає логічні завдання
Уява та креативність	Може придумати інший кінець казки; домалювати картинку; вигадати просту історію	Труднощі у фантазуванні; повторює чужі варіанти; уникає творчих завдань
Математичні уявлення	Розрізняє основні геометричні фігури; встановлює прості закономірності; орієнтується в лабіринті	Не впізнає фігури; не розуміє принципу закономірності; втрачається у просторі
Дослідницька діяльність та пізнання світу	Цікавиться експериментами; розуміє прості зміни (лід → вода); помічає сезонні зміни природи	Виявляє байдужість; не робить висновків після дослідів; не цікавиться навколишнім
Соціально-пізнавальний розвиток	Вміє розігрувати рольові ігри («Крамниця», «Сім'я»); розуміє, що «добре» і «погано»; може завершити коротку історію	Уникає рольових ігор; не розуміє соціальних правил; не може сформулювати простий висновок у моральній ситуації

ВИСНОВКИ

В роботі було виявлено умови розвитку пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі та на цій основі сформовані результати, нами виконаних, завдань:

1. Досліджено сутність поняття пізнавальний інтерес та проблему формування пізнавальних інтересів дошкільників у зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях. Здійснено теоретичний аналіз сутності поняття «інтерес» та проблеми його формування у дітей дошкільного віку та охарактеризовано вікові особливості розвитку дітей дошкільного віку і визначено їхній вплив на становлення пізнавальних інтересів у старшому дошкільному віці; обґрунтувано вплив навчально-ігрового середовища на процес формування пізнавальних інтересів та охарактеризовано форми і методи розвитку пізнавальних інтересів.

2. Визначено що є розвитком пізнавальних інтересів дошкільників та як навчально-ігрове середовище впливає на формування пізнавальних інтересів старших дошкільнят.

Джерелом пізнавального інтересу є когнітивна потреба, а процес задоволення цієї потреби виконується як пошук, спрямований на відкриття невідомого та його засвоєння. Питання пізнавального інтересу розглядається разом з діяльністю та тісно пов’язане з такими поняттями, як самостійність та незалежність. Виявлено, що пізнавальний інтерес є позитивним, вмотивованим та емоційним ставленням дитини до предмета пізнання, яке має систематично враховуватися, оскільки впливає на формування та розвиток особистісної орієнтації дитини та розвиватися у процесі навчання. Дошкільний вік вирізняється допитливістю, потребою в новому досвіді та бажанні експериментувати і досліджувати. Вихователю потрібно лише вміло підтримувати та стимулювати появу пізнавального інтересу шляхом експериментальної діяльності. Ігрова діяльність та дослідницька активність

дитини, яка включає пізнавальний інтерес, має складну та взаємопов’язану структуру. В ній виділяється: мотиваційний, змістовний та операційний компоненти. Дотримання даної орієнтовної структури та використання педагогом різноманітних методів і прийомів під час експериментальної діяльності з дітьми дошкільного віку дає можливість дітям досліджуючи самостійно отримати знання у певній логічній послідовності, а не готових знань від педагога.

3. Розроблено та експериментально перевірено ефективність методик розвитку пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі.

Проведене дослідження засвідчило, що ефективне формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку можливе лише за умови створення цілісного освітньо-розвивального середовища, у якому гармонійно поєднуються емоційна комфортність, ігрова взаємодія та системна педагогічна підтримка.

У ході роботи з’ясовано, що пізнавальний інтерес є провідним чинником розвитку особистості дошкільника**,** який забезпечує внутрішню мотивацію до пізнання, сприяє становленню самостійності, допитливості, творчої ініціативи та позитивного ставлення до навчальної діяльності. Навчально-ігрове середовище ЗДО виступає ключовим засобом реалізації цього процесу, адже саме гра, дослідницька активність і експериментування створюють природні умови для виникнення та підтримання інтересу до нового знання.

Розроблена й апробована методика, побудована на чотирьох етапах формування пізнавальної активності – від емоційно-комунікативного налаштування до розвитку когнітивно-моторних навичок, – довела свою результативність у підвищенні рівня пізнавальної активності дітей. Вона виявилася ефективною як у традиційній, так і в дистанційній формах організації освітнього процесу.

Результати експериментального дослідження підтвердили, що системне використання навчально-ігрових методів у поєднанні з підтримкою з боку

педагогів і батьків забезпечує сталий розвиток пізнавальних інтересів, сприяє емоційному благополуччю дітей і підвищує їхню готовність до шкільного навчання.

Отже, формування пізнавальних інтересів у старших дошкільників у межах освітньо-розвивального середовища ЗДО є необхідною умовою підготовки дитини до активного пізнання світу, самостійного мислення та творчої самореалізації, що визначає успішність подальшого навчання і становлення особистості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник. URL: http://sum.in.ua/s/seredovyshhe : 2014 . 229 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponentdoshkilnoyi-osviti-v-ukrayini/ (дата звернення: 05.06.2023).

3. Гербарт Й. Ф. Загальна педагогіка, виведена з мети виховання / пер. з нім., упоряд. та вступ. стаття С. У. Гончаренка. Київ: Радянська школа, 1986. 287 с.

4. Карабаєва І. І. Понятійно-термінологічне забезпечення процесу створення розвивального освітнього середовища ДНЗ. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/15. pdf

5. Карабаєва І. І., Терещенко Л. А. Розвивальне освітнє середовище ЗДО: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання URL: http://www.appsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/9.pdf

6. Кобаль В. І. Дидактичні умови розвитку пізнавальних інтересів учнів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: збірник наукових праць Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2003. Випуск 24. С. 20–24.

7. Кобаль В. І. Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів при вивченні історії України засобами краєзнавства : монографія. Мукачево: [б.в.], 2014. 229 с.

8. Комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку «Стежинки у Всесвіт» / наук. кер. К. Л. Крутій. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2020. 123 с.

9. Косенчук О., Стягунова О. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2023. 1.1 (105). URL:

https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/651

10. Кошель В., Кошель А., Бойправ С., Сиз Г. Формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в процесі професійної підготовки. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.* 2018. С. 176–179.

11. Кошель В. М. Особливості формування освітньо-розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах. *Український психолого-педагогічний збірник. Науковий журнал.* Львів. 2017. №10 С. 104–108.

12. Крутій К. Л. Особливості формування пізнавального інтересу в дітей дошкільного віку. *Дошкільне виховання.* 2018. № 5. С. 25–26.

13.
рутій К. Л. Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини. URL: http://www.ukrdeti.com/nauka.php?Ar=1.

14. Крутй К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Монографія у 2 ч. Київ: Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.

15. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят : індивідуальні особливості. *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 3–6.

16. Ладивір С. О. Дитина пізнає світ. *Вихователь-методист дошкільного заклад.* Київ, 2017. № 10. С. 23–29.

17. Литвиненко І.С. Формування пізнавальної активності як засіб розвитку індивідуальності дошкільників: автореф. дис. канд... психол. наук : 19.00.07.Одеса, 2002. 19 с.

18. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Харків: Основа, 2000. 352 с.

19. Локк Дж. *Думки про виховання:* пер.з англ. Київ : Радянська школа, 1986. 287 с.

20. Лохвицька Л. В. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі : автореф. дис. канд... пед.

наук : 13.00.08. Київ, 2000. 10 с.

21. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

22. Песталоцці Й. Г. Ідея розвитку особистості – велике відкриття. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2009. 456 с.

23. Піаже Ж. Психологія інтелекту / переклад з французької В. В. Давидова. Київ : Вища школа, 1994. 168 с.

24. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2014. № 4. С. 9–17.

25. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2004. 45 с.

26. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан. Вид. 2-ге, зі зм. і доп. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.

27. Про дошкільну освіту : Закон України від 07.07.2025р. №818. Київ. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818-2025-%D0%BF/sp:dark#Text

28. Руссо Ж.-Ж. Еміль, або Про виховання / пер. з фр. В. Шовкун. Київ: Освіта, 1998. 478 с.

29. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: автореф. дис. … канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2004. 23 с.

30. Смольникова Г. В. Організація пізнавальної діяльності дітей. *Дошкільне виховання*. 2013. №3. С. 6–11.

31. Товкач І. Пізнавальний інтерес старшого дошкільника як один з

вагомих мотиваційних тенденцій навчальної діяльності. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vird/2010_9/21.pdf

32. Терлецька Л.П. Пізнавальний інтерес як вирішальний чинник діяльнісної активізації учнів. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки*. 2013. Вип. 111. С. 172−178.

33. Тест творчого мислення Е. Торренса. URL: https://vikanakon.at.ua/load/test_tvorchogo_mislennja_e_torrensa/1-1-0-8

34. Тест «Розрізні картинки» розвитку дій сприйняття. URL: https://vseosvita.ua/library/test-rozrizni-kartinki-rozvitku-dij- sprijnatta-305145.html

35. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології. Київ: Радянська школа, 1983. 480 с.

36. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

37. Цимбалару А. Д. На шляху до школи майбутнього: моделювання освітнього простору URL: https://surl.li/cthrbk

38. Bradley L., Donovan. Read It! Do It! Tell It! Play It! Preschoolers and Their Families Having Fun With Stories. *Childhood Education: Infancy Through Early Adolescence.* 2012. Vol. 88. №4. P. 248−254.

39. Promoting Cognitive Development in Early Childhood Education: A Handbook for Early Childhood Education Teachers / Bojan Kovačič, Maruša Laure, Marta Licardo, Hana Splavcová, Zora Syslová. Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2023. 268 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест творчого мислення Е. Торренса (адаптована версія для старших дошкільників)

Сутність: діагностичний інструмент, розроблений для оцінки креативного потенціалу дітей старшого дошкільного віку (5–6 років).

Завдання: оцінити ступінь сформованості творчого та нешаблонного мислення, яке є основою для активного розвитку пізнавальної сфери

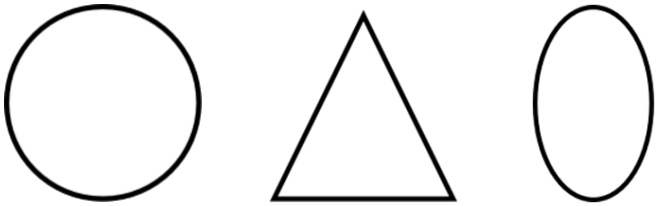
Матеріали: альбом зі стимульними зображеннями, олівець, секундомір. Формат: Проводиться індивідуально або з невеликими групам

Реалізація методики: дитині пропонується графічний тест «Закінчи малюнок». Після демонстрації карток зі стимулами та роз'яснення інструкції, дітям відводиться певний час, щоб творчо доопрацювати наявні фігури, перетворивши їх на змістовні об'єкти.

Тестовий матеріал: простий олівець; тестовий бланк, що складається з десяти квадратів, в яких зображено графічні контури різної форми.

Інструкція. На цих аркушах намальовані незакінчені фігури.Якщо додати до них лінії, вийдуть цікаві предмети або сюжетні картинки.Спробуйте придумати такі картинки або історію, які ніхто більше придумати не зможе.Зробіть її повною та цікавою, додавайте до неї нові ідеї.Придумайте цікаву назву для кожної картинки і напишіть її внизу цієї картинки.Вчсно скажіть діткам наступне, "Ви всі працюєте по-різному. Деякі встигають намалювати всі малюнки дуже швидко, а потім повертаються до них і додають деталі.Інші встигають намалювати лише кілька. Працюйте так, як вам подобається. Після закінчення 10 хвилин вимкніть секундомір і зупиніть роботу".

Додаток Б

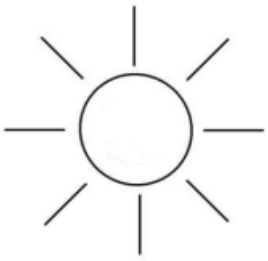
Інтерпретація

Кількість балів виставлених за кожний малюнок

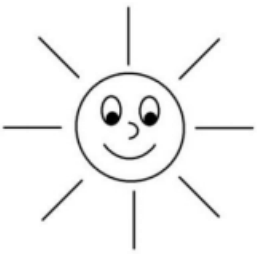
Кількість балів	Характеристика
0 балів	Деталі відсутні або намальовані деталі тварин
1 бал	Зображено обличчя людини
2 бали	Зображена людина з емоціями або людина в русі

Приклади інтерпретації

0 балів

1 бал

2 бали

Рівень розвитку емоційного інтелекту

Загальна кількість балів	Рівень розвитку
0 балів	низький
1-3 бали	середній
4-6 балів	високий

Додаток В

Тест «Маски» (авторська адаптація Т. Марцинковської)

Призначення: діагностика особливостей емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

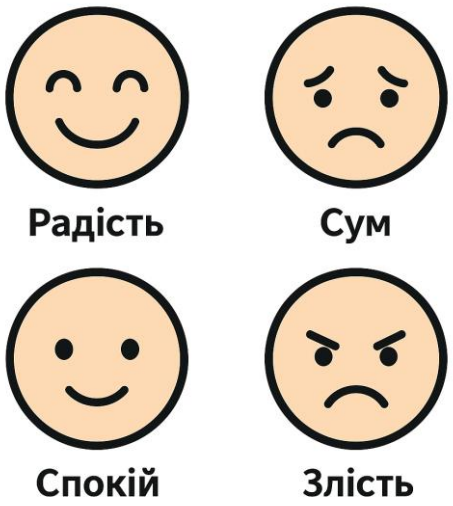
Мета: визначити, який переважає та домінує емоційний фон та стан у дошкільників (від 5 років).

Матеріали: набір із чотирьох паперових масок, які символізують різні емоційні стани: позитивний настрій (радість), негативний настрій (смуток/невдоволення), прагнення до лідерства (керування) та схильність до підпорядкування.

Формат: проводиться індивідуально з кожною дитиною.

Процедура:

Дитині демонструють усі чотири маски. Їй пропонується зробити вибір однієї маски як відповідь на запитання, наприклад: «На кого з дітей ти зазвичай дивишся ось так?». Фіксується кількість виборів масок із «гарним» та «поганим» настроєм. Загальний результат оцінюється за співвідношенням зроблених дитиною виборів.

Додаток Г

Методика №3 «Розрізні картинки»

Призначення: цей діагностичний інструмент призначений для оцінки розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку оцінки розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Ключова мета: встановити рівень сформованості інтелектуальних здібностей дошкільників, а саме: координатні уявлення та просторова орієнтація об’єктів, зоровий синтез - здатність швидко об’єднувати окремі елементи у єдиний цілісний образ.

Обґрунтування: здатність дитини до просторових уявлень і орієнтації є суттєвим індикатором її загального розумового розвитку.

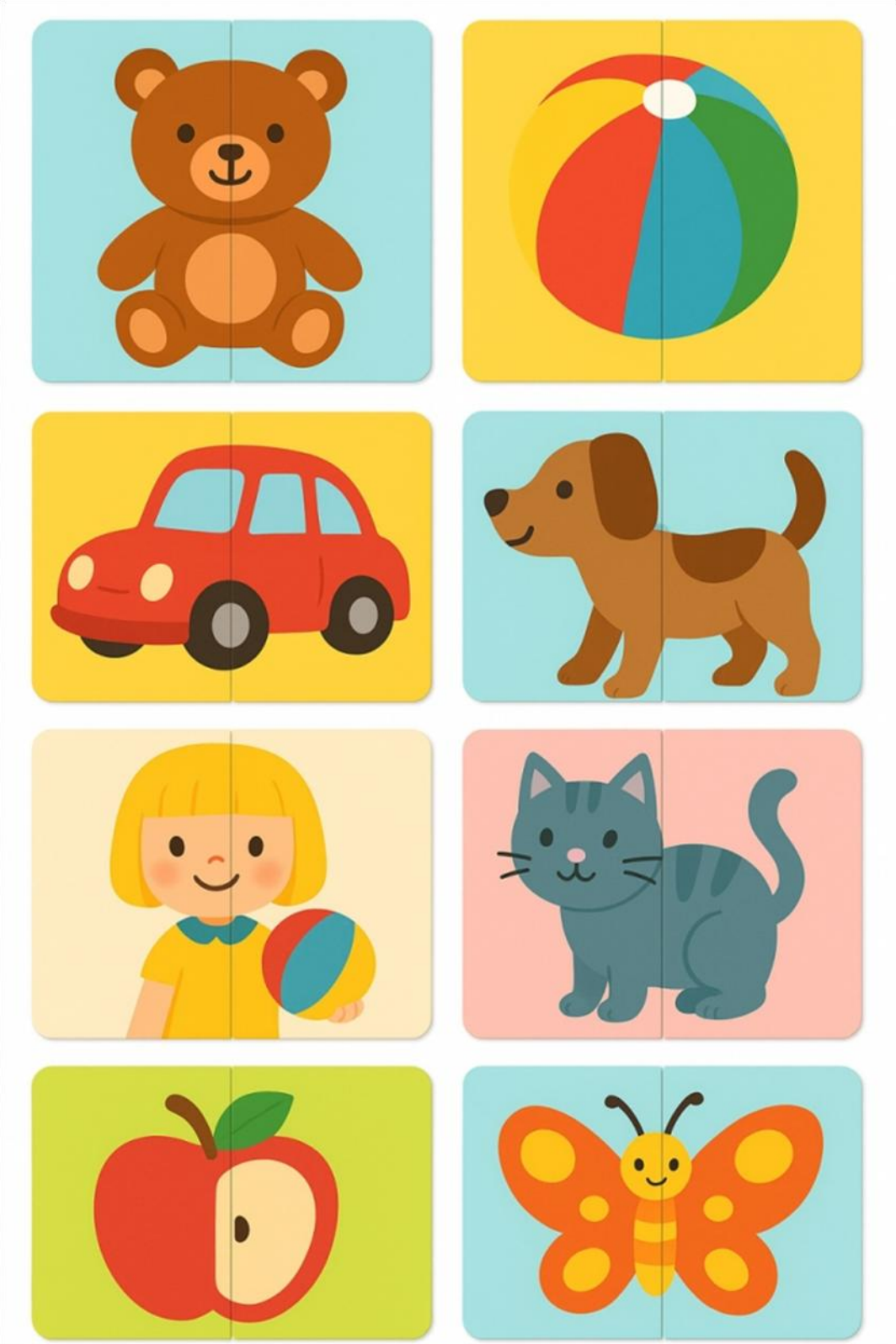
Матеріали: набір розрізаних зображень. Для дітей 4–6 років використовуються картки, розділені на 4–6 фрагментів. Для ускладнення завдання фрагменти розкладаються безсистемно (хаотично) перед дитиною.

Формат: Проводиться індивідуально.

Процедура: Дитині послідовно пред’являють картки з фрагментами, починаючи від найпростіших до складніших. Завдання полягає у складанні з цих частин цілого зображення та правильному називанні предмета чи об’єкта, який воно відтворює.

Додаток Д

Матеріали до тесту “Розрізні картинки”

Додаток Е

Результати діагностики рівнів розвитку дітей старшого дошкільного віку за трьома методиками, змішаної форми навчання

№ п\п	Ім'я учасника	Методика №1 (бали)	Методика №2 (бали)	Методика №3 (бали)	Загально АО (бали)	Показник	ВО (%)
	МО	4	4	4	12		100
1	Поліна	3	4	4	11	високий	100
2	Святослав	3	2	4	9	достатній	75
3	Тимофій	2	2	4	8	середній	50
4	Артем	2	2	4	8	середній	50
5	Микола	3	2	4	9	достатній	75
6	Мілана	2	2	1	5	низький	42
7	Артур	3	4	3	10	достатній	75
8	Богдан	2	4	3	9	достатній	75
9	Денис	2	1	3	6	середній	50
10	Павло	3	4	3	10	достатній	75
11	Уляна	3	4	3	10	достатній	75
12	Даніл	2	2	3	7	середній	50
13	Кіра	2	2	3	7	середній	50
14	Аміна	2	4	3	9	достатній	75
15	Максим Л.	2	4	1	7	середній	50
16	Лєра	2	4	2	8	середній	50
17	Максим Г.	2	1	1	4	низький	42
18	Максим Ц.	2	1	1	4	низький	42
19	Ростислав П.	3	1	2	6	середній	50
20	Ілля	2	1	2	4	низький	42
21	Ліза	2	1	2	5	низький	42
22	Ростислав Л.	2	2	1	5	низький	42
	Середній показник бали (%)	**2.18 (48)**	**2.64 (58)**	**2.68 (59)**	**7.50**		**62.5%**

Додаток Ж

Результати діагностики рівнів розвитку дітей старшого дошкільного віку за трьома методиками, дистанційної форми навчання

№ п\п	Ім'я учасника	Методика №1 (бали)	Методика №2 (бали)	Методика №3 (бали)	Загально АО (бали)	Показник	ВО (%)
	МО	4	4	4	12		100
1	Данило	2	2	2	6	середній	50
2	Марк	3	-	2	5	низький	42
3	Леон	2	-	2	4	низький	42
4	Станіслав	3	3	3	9	достатній	75
5	Поліна	3	3	3	9	достатній	75
6	Роман Г.	4	-	4	8	середній	50
7	Аліса	3	2	3	8	середній	50
8	Назар	2	2	2	6	середній	50
9	Марк Ж.	2	-	2	4	низький	42
10	Марк З.	4	2	4	10	достатній	75
11	Марія	2	2	2	6	середній	50
12	Нікон	3	-	2	5	низький	42
13	Богдан	3	3	3	9	достатній	75
14	Роман М.	3	-	2	5	низький	42
15	Іван	3	-	3	6	середній	50
16	Роман Н.	3	3	4	10	достатній	75
17	Тимофій О.	2	-	1	3	низький	42
18	Варвара	3	3	4	10	достатній	75
19	Георгій	3	-	2	5	низький	42
20	Тимофій Р.	3	-	2	5	низький	42
	Середній показник бали (%)	**2.85 (57)**	**2.44 (44)**	**2.80 (56)**	**8.09**		**67.4%**

Додаток К

ВСЕОСВІТА
vseosvita.ua

ЕО397895

Свідоцтво

засвідчує, що

Прошина наталія анатоліївна

взяв(ла) участь у вебінарі:

Ігри на розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

[тривалість: 2 академічні години]

Тетяна ЗДРАВЧЕВА
Дефектолог, практичний психолог, вчитель початкових класів

Іван ЛИТВИНЕНКО
Директор ТОВ «Всеосвіта»

25.10.2025

Свідоцтво про реєстрацію ЗМІ №КВ 23246-13086Р від 19.04.2018р., що видано Міністерством юстиції України, інформування про освітні тенденції в Україні.
Правовласник товарного знака ВСЕОСВІТА: ТОВ «Всеосвіта» (Свідоцтво № 236806).
Видано відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 10 січня 2018 року.

СЛАВА УКРАЇНІ!

ВСЕОСВІТА

Суб'єкт підвищення кваліфікації ТОВ «Всеосвіта» (ЄДРПОУ 41526967)

СЕРТИФІКАТ
№DF322682

засвідчує, що
ПРОШИНА НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

Вихователь

пройшов(ла) підвищення кваліфікації за видом «вебінар» (дистанційно)

на тему:
«ІГРОВА ВЗАЄМОДІЯ ДЛЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»

[тривалість: 2 години/0,06 кредиту ЄКТС]

та досягнув(ла) результатів навчання,
відповідно до програми підвищення кваліфікації вказаної теми

Марія ЗАМЕЛЮК
Авторка вебінару, кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж».

Іван ЛИТВИНЕНКО
Директор ТОВ «Всеосвіта»

25.10.2025
дата видачі

Сертифікат розроблено відповідно до п. 13 постанови КМУ від 21 серпня 2019 р. № 800 (із змінами і доповненнями, внесеними постановою КМУ від 27 грудня 2019 року № 1133)